

PARTIZANŲ STATUTAI

Mindaugas LUOBIKIS
Vytauto Didžiojo universitetas

Šiuo metu dar sunku pasakyti, kiek laisvės kovų laikotarpiu buvo parengta statutų ir nuostatų. Yra tikimybė, kad dalis jų dar nesurasti. Straipsnyje panaudota 20 įvairiais laikotarpiais parengtų partizanų dokumentų. Tikslas yra nustatyti šių dokumentų sudarymo principus ir šaltinius, kuriais remtasi.

Visi naudoti dokumentai, išskyrus Vanagų drausmės statutus, buvo skelbti. Viena didžiausių jų publikacijų yra D. Kuodytės ir A. Kašėtos parengtame dokumentų rinkinyje „Laisvės kovos 1944–1953 metais“. Jame pagal temas pateiktas 191 dokumentas¹.

E. Jakimavičiaus parengtame leidinyje „LLKS teisiniai norminiai dokumentai“ buvo pateiktas Lietuvos žemėlapis su sričių ir apygardų ribomis, taip pat buvo pateikti visų apygardų partizanų skiriamieji ženklai ir trys Lietuvos laisvės kovų sąjūdžio (LLKS) dokumentai. Rinkinys sudarytas savanoriškosios krašto apsaugos viršininkams kaip metodinė priemonė, mokant savanorius².

D. Kuodytė. „Laisvės kovų archyvo“ (toliau LKA) 12 tome paskelbė Kęstučio apygardoje parengtų dokumentų, kurių ir „Jungtinės Kęstučio apygardos organizacijos veiklos nuostatai“³. Taip pat LKA 14–tame tome autorė paskelbė 14 Lietuvos laisvės armijos organizacijos dokumentų⁴. Tarp jų Vanagų drausmės nuostatai⁵.

A. Vilutienės sudarytame Suvalkijos partizanų ir jų artimųjų prisiminimų rinkinyje „Trečioji vėliavos spalva“ buvo paskelbti 9 Tauro apygardos dokumentai, autorės sudarytas partizanų sąrašas ir surinktos nuotraukos⁶. Tarp šių dokumentų yra „Tauro“ apygardos veikimo statutas⁷.

¹ Ten pat. P.15.

² E. Jakimavičius. LLKS Teisiniai norminiai dokumentai. V. 1995. P. 5.

³ Ten pat. P. 47–61.

⁴ D. Kuodytė. Lietuvos Laisvės Armijos dokumentų rinkinys. LKA. T. 14. P. 14–50.

⁵ Ten pat. P. 45–48.

⁶ A. Vilutienė. Trečioji vėliavos spalva. V. 1996. P. 354–465.

⁷ Ten pat. 359–362.

M. Luobikis paskelbė tris „Tauro“ apygardoje parengtus dokumentus. Visi jie priklausė vienam rinkiniui ir turėjo įsigalioti nuo 1950 metų⁸. Autorius trumpai aprašo dokumentų turinį, bando nustatyti jų parengimo datą ir šaltinius⁹.

Svarbus yra „Dainavos“ apygardos vado A. Ramanausko Vanago atsiminimai, kuriuose aprašomas partizanų teismų veikimas¹⁰.

Vienas iš Tauro apygardos įkūrėjų A. Ylius savo atsiminimuose įvardija nemažai faktų apie šios apygardos įsikūrimą, norminių dokumentų rengimą¹¹.

Svarbus šaltinis yra Lietuvos Respublikos kariuomenės statutai. Lyginant juos su partizanų norminiais dokumentais stengiamasi naudoti vėlesnius iki kariuomenės išformavimo veikusius statutus ir nuostatus.

Gen. št. plk. Vaclovo Žadeikos parengti konspektai, skirti karininkų rengimui karo mokyklos administracijos kursuose. Juose išdėstoma kariuomenės štabo sudėtis ir užduotys¹².

Radaus–Zenkiavičiaus parengtame vadovėlyje „Kaip mažas dalis rengti kautynėms“ buvo išdėstytos pagrindinės nedidelių pėstininkų dalių, tokių kaip skyrius, būrys, kuopa pagrindinės manevro formos. Sudaryta lauko pratimų programa, priede pateikti paaškinamieji brėžiniai¹³.

A. Urbelis straipsnyje „Lietuvos teismų sutvarkymas“ išdėstė tarpukaryje galiojusius teismų rūšis, jų paskirtį ir sudarymo principus¹⁴.

J. Katinską straipsnyje „Drausmės taisyklės“ išdėstė drausmės taisyklių taikymą. Pabaudos ir jų skyrimo tvarka analogiškos kaip Drausmės statute¹⁵.

V. Statkus monografijoje „Lietuvos ginkluotosios pajėgos 1918–1940“ pateikia kariuomenės rūšių ir atskirų pėstininkų pulkų istoriją¹⁶. Prieduose pateikiami įsakymai kariuomenei, statutai, kiti dokumentai¹⁷.

⁸ M. Luobikis. Partizanų statutai. Lietuvos Laisvės Kovotojų Tauro apygardos vidaus tarnybos statusas. LKA. T. 25. P. 21.

⁹ M. Luobikis. LKA. T. 25. P. 21–23, LKA. T. 26. P. 5–6, 12–14.

¹⁰ A. Ramanauskas–Vanagas. Daugel krito sūnų... K. 1990. P. 27, 227–228.

¹¹ A. Ylius. Tauro apygarda. Prisiminimų fragmentai. LKA. T. 1. K. 1990.

¹² Žadeika. Štabų ir tarnybų veiksmai karo lauke. I dalis. Bendrieji pagrindai. K. 1933.

¹³ Radaus–Zenkiavičius. Kaip mažas dalis ruošti kautynėms. K. 1926.

¹⁴ A. Urbelis. Lietuvos teismų sutvarkymas. Kario kalendorius. K. 1930.

¹⁵ J. Katinską. Drausmės taisyklės. Kario kalendorius. K. 1930.

¹⁶ V. Statkus. Lietuvos ginkluotosios pajėgos 1918–1940. Chicago. 1986.

¹⁷ Ten pat. P. 79.

Lietuvos laisvės armijos (LLA) ir jos veikti buvusių organizacijų statutai

Lietuvos laisvės armija buvo įsteigta 1941 metų gruodžio 13 dieną. Nepriklausomybę numatė atkovoti ginklu susiklosčius panašiam tarpuvaldžiui kaip 1918–1919 m.¹⁸ Kitais, 1942 metais, buvo įkurtas pirmasis organizacijos štabas. 1943 metais buvo įkurtos Vilniaus, Kauno, Šiaulių ir Panevėžio apygardos¹⁹. 1944 metų vasaros pradžioje visoje Lietuvos teritorijoje galėjo būti iki 10 000 tūkst. organizacijos narių²⁰.

1944 metų birželio mėnesio 19 dieną buvo priimti **Vanagų drausmės nuostatai**²¹. Jų autoriais galėjo būti LLA vadas Kazys Veverkskis, buvęs Lietuvos kariuomenės gen. št. kap. Albinas Karalius, lt. A. Eidimtas ir kiti štabo karininkai²².

Nuostatus sudaro 5 dalys. Jose numatytos drausmės pabaudų rūšys, „Brolių“ ir Karo lauko teismų sudėtys bei nusižengimų rūšys²³. Tokiu būdu numatytos trys drausmės įvedimo pakopos.

Įvade nurodyta, kad karinė drausmė yra kiekvienos karinės organizacijos sėkmingos veiklos sąlyga. Jos privalo siekti kiekvienas organizacijos narys. Organizacijos nariai save vadina broliais²⁴. Pirmoje dalyje numatytos drausminės pabaudos ir vadų baudimo galios²⁵. Viršininkai valdiniams galėjo pareikšti pastebėjimą, papeikimą, skirti be eilės į darbus ar tarnybą, neišleisti atostogų ar pažeminti pareigose.

Šios drausmės pabaudos galėjo būti skiriamos už bendrą apsileidimą, nerangų ir netikslų įsakymų vykdymą, neprižiūrėjimą ginklų ir patikėto turto, murmėjimą²⁶.

Skyrininkai, būrininkai, kuopininkai ir būrių vadai galėjo duoti pastabą, papeikti ir skiri nuo 1 iki 4 kartų į darbus ar tarnybą be eilės. Kuopų vadai galėjo skirti visas pabaudas atitinkamai iki 5 kartų į tarnybą, darbus be eilės, perduodant žemesniuosius vadus ir vanagus Brolių ir Karo lauko teismams. Rinktinių vadai galėjo bausti kuopos vado ir būrio vado teisėmis, tačiau, rinktinės vadas, baudamas būrio vado teisėmis, galėjo skirti iki 7 kartų į darbus arba tarnybą be eilės²⁷.

¹⁸ Kęstutis Kasparas. Lietuvos Laisvės armija. K. 2002. P. 61.

¹⁹ Ten pat. P. 67–81.

²⁰ K. Kasparas. Lietuvos karas. K. 1999. P. 112.

²¹ Ten pat. P. 20

²² K. Kasparo konsultacija.

²³ Ten pat. P. 45–48.

²⁴ Ten pat. P. 45.

²⁵ Ten pat. P. 46–47.

²⁶ D. Kuodytė. Lietuvos Laisvės Armijos dokumentų rinkinys. LKA. T. 14. P. 47.

²⁷ Ten pat. P. 46–47.

Lyginant Vanagų drausmės nuostatuose ir Kariuomenės drausmės statute išdėstytas drausmės pabaudų rūšis galima pastebėti, jog kai kurios iš jų visiškai ar iš dalies sutampa²⁸.

Papeikimu kareivių akivaizdoje galėjo būti baudžiami eiliniai ir grandiniai. Puskarininkiai ir viršilos tik puskarininkių ir viršilų akivaizdoje. Karininkai ir Krašto apsaugos ministerijos tarnautojai galėjo būti baudžiami tik slaptu žodiniu arba raštišku papeikimu²⁹.

Skyrimu į darbus ar tarnybą iki 5 kartų buvo baudžiami eiliniai, grandiniai, puskarininkiai ir viršilos. Taip pat ne Krašto apsaugos ministerijos civiliai tarnautojai ir darbininkai³⁰.

Pažeminimu vietoje arba pareigose galėjo būti baudžiami visi kareiviai, puskarininkiai ir visų laipsnių karininkai bei Krašto apsaugos ministerijos darbuotojai.

Pabauda galėjo būti gretinama su laipsnio atėmimu grandiniams ir puskarininkiams bei viršiloms³¹.

Partizanų būrys žygyje

²⁸ Ten pat. P. 26.

²⁹ Ten pat. P. 8, 9.

³⁰ Ten pat. P. 9.

³¹ Ten pat. P. 8.

Visos minėtos pabaudos galėjo būti nesunkiai įgyvendinamos partizanio karo sąlygomis. Kitos pabaudos – kaip neišleidimas iš kareivinių kiemo iki 30 parų, areštas daboklėje iki 30 parų, statymas su šautuvu kautynių ar kitaip apsirengus valandai – būtų sunkiau įgyvendinamos. Be to, tai buvo pabaudos, taikomos už sunkesnius nusižengimus, o už juos vanagų tarpe teisdavo teismas³².

Likusios drausmės pabaudos tiesioginių atitikmenų Kariuomenės drausmės statute neturėjo, tačiau pirmoji pabauda Vanagų drausmės nuostatuose „Pastebėjimas“ buvo minėta ir drausmės statute. Remiantis 15 straipsniu, viršininkų pastabos nebuvo laikomos drausmės pabaudomis³³. Vanagų drausmės nuostatuose pastebėjimas buvo laikomas drausmės pabauda. Ją skirti turėjo teisę visi viršininkai, pradėdant skyrininku ir baigiant rinktinės vadu. Jokių pasekmių pastebėjimas neturėjo³⁴.

Kadangi vadovybės buvo numatyta leisti atostogų, neleidimas atostogų galėjo būti taikomas kaip bausmė³⁵. Kita vertus, ši pabauda galėjo būti įvesta kaip alternatyva Kariuomenės drausmės statuto pabaudoms: neišleidimas iš kareivinių kiemo iki 30 parų, areštas namuose arba daboklėje³⁶.

Brolių teismai turėjo būti įkurti prie kiekvienos apygardos. Jų nuosprendžius turėjo tvirtinti apygardos vadas. Sudėtis buvo nustatyta antrame, o nusižengimai ketvirtame skyrelyje³⁷.

Teismą turėjo sudaryti vyresnysis vadas, jaunesnysis vadas ir vanagas³⁸. Jaunesniaisiais vadais buvo laikomi skyrininkai, būrininkai ir kuopininkai. Vyresniaisiais vadais buvo laikomi būrių, kuopų ir rinktinių vadai. Nors buvo nustatyta patraukimo teisman procedūra, tačiau nebuvo nustatyta teismo narių atrinkimo procedūra³⁹.

Brolių teismui galėjo būti atiduodama už girtavimą, nesugyvenamumą ir nedraugiškumą kitų brolių atžvilgiu, bailumą prieš akivaizdoje⁴⁰.

Šis teismas nesinaudojo jokiais kitais teisynais, tik vadų įsakymais. Brolių teismas galėjo viešai papeikti arba pašalinti iš vanagų tarpo bei perduoti Karo lauko teismui⁴¹.

³² Ten pat. P. 5, 8, 9.

³³ Ten pat. P. 9.

³⁴ D. Kuodytė. Lietuvos Laisvės Armijos dokumentų rinkinys. LKA .T. 14. P. 46.

³⁵ Ten pat. P. 46.

³⁶ Kariuomenės Drausmės Statutas. K. 1937. P. 7, 8, 9.

³⁷ Ten pat. P. 46, 48.

³⁸ Ten pat. P. 46.

³⁹ Ten pat. P. 47.

⁴⁰ Ten pat. P. 47.

⁴¹ Ten pat. P. 47.

Atsižvelgiant į nagrinėjamus nusikaltimus ir bausmes, galima pastebėti tam tikrų panašumų su kariuomenėje naudotais Karininkų garbės nuostatais⁴². Šio teismo paskirtis buvo saugoti tarnybos orumą ir gerą karininko vardą. Jam atiduodavo dėl poelgių, nesuderinamų su karininko garbe ir karinės etikos supratimu bei karininkų tarpusavio vaidų⁴³. Teismą sudarė septyni renkami nariai. Penki vyresnieji ir du jaunesnieji karininkai. Narius rinkdavo atsižvelgiant į stažą ir tarnybos vietą⁴⁴.

Karo lauko teismas turėjo būti steigiamas prie kiekvienos apygardos ir atskiru apygardos vado įsakymu prie rinktinės greičiausiai vienai ar keletui bylų spręsti. Jo sprendimus turėjo tvirtinti organizacijos vadas. Pirmasis toks teismas turėjo būti įsteigtas prie vyriausiojo organizacijos štabo ir pradėjo veikti nuo 1944 metų rugpjūčio 20 dienos. Jis turėjo teisti visus vyriausiojo štabo ir apygardų štabų pareigūnus organizacijos vadui sutikus. Eilinius narius, dalinių vadus ir rinktinių štabų pareigūnus turėjo bausti apygardų Karo lauko teismas.

Karo lauko teismo sudėtis ir galimi nuosprendžiai buvo pateikti antroje dalyje „Bausmių rūšys“⁴⁵. Sprendžiant iš sudėties, kalbama apie teismą, kuris turėjo būti įsteigtas prie apygardų. Jį turėjo sudaryti: pirmininkas apygardos vado pavaduotojas, du vyresnieji vadai, vienas jaunesnysis vadas, vanagas. Teismas galėjo išteisinti arba skirti mirties bausmę⁴⁶. Kai nusizengimas nėra didelis arba kai neižvelgiama blogos valios, galėjo būti skiriamas lygtinis baudimas⁴⁷. Greičiausiai kalbama apie lygtinį mirties bausmės skyrimą. Tokia praktika buvo taikyta vėliau.

Taigi teismas galėjo išteisinti, bausti lygtinai arba skirti mirties bausmę. Šie nuosprendžiai turėjo būti taikomi, nepriklausomai nuo teisiamojo karinio laipsnio ir užimamų pareigų⁴⁸.

Teismas negalėjo naudotis jokiais teisynais, išskyrus Vanagų drausmės nuostatus.

Šaltinių, liudijančių kaip buvo kurti šie nuostatai, neišliko. Šios bausmės galėjo būti numatytos, atsižvelgiant į patirtį ir susidariusią padėtį. Taip pat galėjo turėti įtakos Lietuvos Respublikos laikotarpiu (1918–1940) naudoti Karo (lauko) teismo nuostatai⁴⁹.

⁴² Karininkų Garbės Teismas. K. 1924. p. 15.

⁴³ Ten pat. P. 3.

⁴⁴ Ten pat. P. 4–5.

⁴⁵ D. Kuodytė. Lietuvos Laisvės Armijos dokumentų rinkinys. LKA. T. 14. P. 46.

⁴⁶ Ten pat. P. 46.

⁴⁷ Ten pat. P. 48.

⁴⁸ Ten pat. P. 46–48.

⁴⁹ Karo baudžiamasis Statutas. K. 1922. P. 117–141.

Šis teismas galėjo skirti bausmes, numatytas Karo baudžiamajame statute ir Kariuomenės drausmės statute⁵⁰. Teismas galėdavo skirti drausmės pabaudas, įkalinti arba skirti mirties bausmę. Skiriant bausmę turėjo įtakos baudžiamojo laipsnis ir pareigos⁵¹.

Nuostatų kūrėjai galėjo atmesti įkalinimo bausmę dėl nepatogumų, susijusių su jų įgyvendinimu. Ilgam įkalinimui yra reikalingos specialiai tam įrengtos patalpos. Partizanų daliniams keičiant dislokacijos vietą tokias patalpas reikėtų įrenginėti naujoje vietoje. Vėliau reikėtų pergabenti ten atliekančius bausmę. Tai kenktų konspiracijai ir mažintų dalinių mobilumą. Piniginės baudos būtų netikslingos, nes partizanai materialinį turtą laikydavo kartu su vadovybe.

Atmetus minėtas bausmes, liks lygtinis baudimas, drausmės pabaudos ir mirties bausmė. Kadangi pabaudos jau buvo numatytos ankstesniajame skyrelyje, čia jų minėti nebuvo prasmės.

Teismo jurisdikcijai priklausė vienuolikos nusižengimų sąrašas⁵². Lyginant jį su pateiktu Karo (lauko) teismo nuostatuose, galima pastebėti nemažai panašumų. Abiejuose teismuose turėjo būti nagrinėjamos bylos, iškeltos už įsakymų nevykdymą, šnipinėjimą prieš naudai, pabėgimą iš dalinio, netinką pareigų ėjimą, plėšikavimą ir skleidimą palankios priešui agitacijos⁵³.

Bylų priklausomybė panaši, tačiau skiriasi nusižengimų formulavimas. Karo (lauko) teismo nuostatuose nusižengimai išdėstyti sistemingai. Priklausomai nuo aplinkybių, teismas, remdamasis Karo baudžiamuoju ir Baudžiamuoju statutais, turėjo skirti bausmes. Prie kiekvieno tokio nusižengimo buvo pateiktas straipsnis, kuriuo remiantis turėjo būti skiriama bausmė⁵⁴. Pavyzdžiui, toks nusižengimas, kaip pasipriešinimas viršininkui, buvo išdėstytas 1§ ir 2§. Tai viršininko užpuolimas einant tarnybos pareigas ir pasipriešinimas vykdyti jo įsakymus⁵⁵.

Pasišalinimas iš dalinio galėjo būti dviejų tipų: kai pabėgama pas priešą ir kai pasišalinama daugiau nei trims dienoms⁵⁶.

Įsakymų nevykdymas galėjo būti dviejų tipų: kai atsisakoma vykdyti viršininko nurodymus ir kai atsisakoma dalyvauti mūšyje⁵⁷.

⁵⁰ Ten pat. P. 9.

⁵¹ Ten pat. P. 8, 9.

⁵² D. Kuodytė. Lietuvos Laisvės Armijos dokumentų rinkinys. LKA. T. 14. P. 48.

⁵³ Karo Baudžiamasis Statutas. Karo (lauko) teismo nuostatai. P. 118–119.

⁵⁴ Ten pat. P. 118.

⁵⁵ Ten pat. P. 118.

⁵⁶ Ten pat. P. 118.

⁵⁷ Ten pat. P. 118.

Už šnipinėjimą priešą naudai galėjo būti baudžiami ir kariškiai, ir civiliai⁵⁸.

Karo (lauko) teismo nuostatuose dar buvo straipsniai, numatantys bausmes už pasitraukimą iš sargybos posto priešą akivaizdoje, sargybos posto užpuolimą bei sargybinio užmušimą⁵⁹.

Vanagų karo lauko teismo nuostatuose buvo straipsniai dėl užmigimo sargyboje, neblaivumo einant tarnybos pareigas, ginklo pradanginimo⁶⁰.

Taigi su neesminiais pakeitimais galėjo būti pritaikyta daugybė Karo (lauko) teismo nuostatų. Nusizengimai, kurie neturi atitikmenų, galėjo būti įtraukti, remiantis patirtimi⁶¹. Tai pasakytina apie nusizengimą neblaiviam einant tarnybos pareigas. Panašūs nusizengimai jau buvo minėti „Vadų drausmės galiose“ ir „Brolių teismo“ sprendžiamuose nusizengimuose⁶².

Naujas nusizengimas dėl ginklo praradimo buvo minėtas kai kuriuose vėlesniuose šaltiniuose, todėl jis taip pat priskirtinas nusizengimams, įtrauktiems į šį sąrašą remiantis patirtimi.

Kadangi Vanagų karo lauko teismas galėjo priimti sprendimą tik išteisinti arba bausti mirties bausme, detalesnis nusizengimų skirstymas neprasmingas.

Lygtinai buvo galima bausti už mažesnius nusikaltimus ir kai neįžvelgiama blogos valios. Pasikartojus nusikaltimui, turėjo būti įvykdoma ir bausmė, skirta lygtinai⁶³.

Analogiškas skyrelis buvo Kariuomenės drausmės statute. Panašios yra ir nuostatos dėl lygtinio baudimo⁶⁴. Skirtumas tas, kad Vanagų Drausmės nuostatuose nėra įvardinta, kokios pabaudos ar bausmės gali būti skiriamos lygtinai⁶⁵. Kariuomenėje lygtinai galėjo būti skiriamos tokios drausmės pabaudos kaip draudimas išeiti iš kareivinių kiemo, statymas su šautuvu ir areštas⁶⁶. Vanagų drausmės nuostatuose tokių pabaudų nebuvo. Greičiausiai lygtinis baudimas buvo taikomas visais atvejais.

1944 metų liepos 1 dieną organizacijoje buvo paskelbta karinė padėtis, o liepos 20 dieną organizacija buvo padalinta į veikiančią (VS) ir organizacinę (OS) sektorius. Veikiantysis sektorius turėjo vadintis „LLA vanagų“ vardu. Jis turėjo būti svarbiausiu organizacijos sektoriumi, sudarytu iš visų rikiuotei

⁵⁸ Ten pat. P. 119.

⁵⁹ Ten pat. P. 118.

⁶⁰ D. Kuodytė. Lietuvos Laisvės Armijos dokumentų rinkinys. LKA. T. 14. P. 48.

⁶¹ Ten pat. P. 48.

⁶² Ten pat. P. 48.

⁶³ Ten pat. P. 48.

⁶⁴ Kariuomenės Drausmės Statutas. K. 1937. P. 22–23.

⁶⁵ D. Kuodytė. Lietuvos Laisvės Armijos dokumentų rinkinys. LKA.T. 14. P. 48.

⁶⁶ Kariuomenės Drausmės Statutas. K. 1937. P. 23.

tinkamų narių. Organizacinių sektorių turėjo sudaryti rikiuotei netinkami arba savo vietose nepakeičiami LLA nariai. Jie turėjo aprūpinti veikiančiąjį sektorių maisto produktais, medikamentais ir kitomis reikalingomis medžiagomis⁶⁷.

1944 metų liepos 25 dieną buvo priimti **Vanagų drausmės statutai**⁶⁸. Dokumentą sudaro 6 dalys. Lyginant su „Vanagų drausmės nuostatais“, pirmųjų penkių dalių pavadinimai sutampa. Jų turiniai taip pat panašūs, išskyrus III skyrių, numatantį vadų teises bausti. „Vanagų drausmės nuostatuose“ rinktinės vadui buvo suteikta teisė bausti kuopos ir bataliono vado teisėmis, o „Vanagų drausmės statutuose“ rinktinės vadas galėjo bausti kuopos ir būrio vado teisėmis⁶⁹. Nors teisės bausti nepakito, tačiau paminėta nauja pareigybė. Bataliono vado pareigybės minėjimas greičiausiai susijęs su naujo organizacinio vieneto bataliono įvedimu.

Penktoje dalyje be nuostatos „lygtinis baudimas draudžiamas“ yra nuostata „leidžiamas lygtinis baudimas“. Be to, yra pastaba, kad, pasikartojus panašiam nusikaltimui, skiriama ir buvusi lygtinė bausmė. Nusikaltimai, už kuriuos turėjo būti baudžiama lygtinai, formuluojami vienodai.

Nauja yra šešta dalis. Joje buvo numatyti kriterijai, žymėjimų rūšys ir jų suteikimo tvarka. Apdovanojimų taisyklės buvo numatyta parengti vėliau bei paskelbti atskirai. Partizanai galėjo būti paskatinti už kruopštų tarnavimą, narsą mūšyje, specialių uždavinių įvykdymą. Jiems galėjo būti pareikšta padėka, leidžiama eiti atostogų be eilės, paaukštinama pareigose ir suteikiamas garbės ženklas. Skatinti galėjo vadai. Jaunesnieji vadai ir būrio vadas galėjo pagirti žodžiu. Kuopos vadas galėjo suteikti visus minėtus skatinimus ir pristatyti pažymą skatinimo ženklui gauti. Rinktinės vadas galėjo suteikti visus anksčiau minėtus skatinimus ir suteikti skatinimo ženklą.

1944 metais, žuvus organizacijos vadui ir ideologui Kaziuvi Veverskiui, vadovavimą perėmė jo pavaduotojas Šiaulių apygardos vadas A. Eidimtas, tačiau 1945 m. balandžio mėnesį jis ir daugelis organizacijos vadų buvo suimti. Organizacijos vadovybę dar bandė atkurti žemesniosios grandies vadai. Patobulinius organizacines formas, Žemaitijoje buvo įkurta kita organizacija „Žemaičių legionas“. Buvo užmegzti ryšiai su Vilniuje veikusia pagrindine organizacija „Lietuvos išlaisvinimo taryba“ bandyta sukurti vyriausiąją pasipriešinimo vadovybę, tačiau nepavyko padaryti, nes ir šios organizacijos narius areštavo⁷⁰.

⁶⁷ Ten pat. P. 113.

⁶⁸ D. Kuodytė. Lietuvos laisvės armijos dokumentų rinkinys. Laisvės kovų archyvas (LKA). T. 14. K. 1995. P. 45.

⁶⁹ Ten pat. P. 45–48.

⁷⁰ Ten pat. P. 492.

Suėmus „Žemaičių legiono“ vadovybę, organizacijos pavadinimas buvo pakeistas į „LLA Žemaičių apygarda“⁷¹. Buvo sukurtas civilinis padalinys „Gelbėjimo sąjunga“, kuris po sukilimo turėjo perimti civilinės valdžios funkcijas. Vėliau, užmezgus ryšius su Vilniuje veikusia J. Noreikos–„Generolo Vėtros“ vadovaujama organizacija, Lietuvos tautinė taryba (toliau LTT), civilinio organo funkcijos buvo suteiktos šiai organizacijai. Tartasi dėl organizacijų susijungimo. Buvo parengta „Lietuvos ginkluotųjų pajėgų organizacijos schema“⁷².

Ginkluotosios pajėgos turėjo būti skirstomos į keturias karines apygardas. Jų pavadinimai ir teritorijos atitinka LLA apygardas. Sukilimui prasidėjus apygardų vadai taptų civilinės valdžios viršininkais, pavaldžiais organizacijos vadui generolui Vėtrai⁷³.

Apygardos turėjo būti skirstomos į karinius rajonus. Rajono vadas turėjo būti pavaldus apygardos vadui. Jo žinioje turėjo būti karinės, apskričių ir miestų komendantūros. Prie jų turėjo būti sudaromos komendantūrų kuopos. Apskritis komendantui turėjo būti pavaldžios valsčių komendantūros⁷⁴.

Iki sukilimo komendantūros turėjo rūpintis gyventojų apsauga, rengti specialistus ir pasiruošti mobilizacijos pradžiai. Vienas svarbiausių komendantūrų uždavinių prasidėjus sukilimui buvo vykdyti mobilizaciją. Komendantūros turėjo perimti policijos funkcijas ir užtikrinti tvarką⁷⁵.

Rajono kariniams daliniams turėjo vadovauti rajono vadas apygardos pavaduotojo teisėmis. Daliniai turėjo būti skirstomi į rinktines, šios į batalionus, kuopas ir t. t. Prasidėjus sukilimui rajonų rinktinės turėjo Lietuvos kariuomenės pavyzdžiu formuoti divizijas, pulkus, batalionus ir t. t.⁷⁶

Apskričių štabuose turėjo būti šeši skyriai. Rikiuotės skyrius turėjo parengti specialistus ir juos apmokyti. Informacijos skyrius turėjo vykdyti žvalgybos, informacijos rinkimo, propagandos, spaudos leidimo, bolševikų teroro registracijos funkcijas. Operatyvinis propagandos skyrius turėjo parengti operatyvinius ir mobilizacinius planus. Ūkio skyrius turėjo rūpintis tiekimu ir ginkluote. Organizacinis skyrius turėjo rūpintis organizaciniais klausimais bei ryšio organizacijos viduje palaikymu. Administracinis skyrius turėjo rūpintis komendantūrų reikalais, šalies administravimu parengimu. Analogiški štabai turėjo būti organizuojami kariniuose rajonuose. Vykdamas organizacinius pertvarkymus turėjo būti laikomasi slaptumo⁷⁷.

⁷¹ Ten pat. P. 493.

⁷² K. Kasparas. Lietuvos karas. K. 1999. P. 492.

⁷³ D. Kuodytė. Lietuvos Laisvės Armijos dokumentų rinkinys. LKA. T. 14. P. 40.

⁷⁴ Ten pat. P. 40.

⁷⁵ Ten pat. P. 40.

⁷⁶ Ten pat. P. 41.

⁷⁷ Ten pat. P. 41.

1945 metų gruodžio 20 dieną apygardos vadas patvirtino **Karo teismo lauko nuostatus**⁷⁸. Nuostatai turėjo įsigalioti 1946 metų sausio 1 dienos ir pakeisti Vanagų drausmės nuostatų II skyriaus 3 punktą ir IV skyriaus 2 punktą, kur numatoma teismo sudėtis, baudmės, ir bylų priklausomybė⁷⁹.

Karo lauko teismo nuostatai turėjo įsigalioti Žemaičių apygardoje. Teismai turėjo būti įsteigti prie kiekvienos rinktinės ir, esant reikalui, prie kuopos⁸⁰. N. Gaškaitė mano, kad teismų tinklą buvo stengiamasi sutankinti dėl pablogėjusių ryšių tarp partizanų dalinių⁸¹. Teismų sudarymo tvarka liko ta pati. Jų sudėtis sumažėjo iki keturių narių. Teismai galėjo nagrinėti ir Organizacinio sektoriaus narių bylas. Sudėtis keitėsi, priklausomai nuo teisiamojo laipsnio⁸².

Nusikaltimų sąrašas buvo papildytas naujais straipsniais dėl žinių teikimo priešui, veiksų prieš Lietuvos piliečius, kenkimo organizacijai ir pasikar-tojančių nusižengimų drausmei. Vieno straipsnio dėl įsakymo nevykdymo formuluotė buvo pakeista⁸³.

Kiti nusižengimai ir baudmės formuluojami taip pat kaip Vanagų drausmės nuostatuose. Šie panašumai leidžia manyti, kad Karo lauko teismo nuostatai buvo sukurti Vanagų drausmės nuostatų II ir IV skyrių pagrindu. Bylų priklausomybė buvo padidinta. Nauji straipsniai atitikmenų Karo (lauko) nuostatuose neturi⁸⁴. Greičiausiai jie buvo suformuluoti remiantis patirtimi ir galėjo būti taikomi daugiausia organizacinio sektoriaus nariams.

1946 metų rudenį Tauragės, Raseinių apskrityse, Jurbarko, ir dalies Kau-no, Kėdainių, Šiaulių apskrityse iš įvairių organizacijų likučių buvo įkurta Jungtinė Kęstučio apygarda. 1947 metų rugsėjo 21 dieną rinktinių vadų posėdyje buvo priimti **Organizacijos ir veiklos nuostatai**. Juos sudaro 9 dalys⁸⁵. Nustatyta, kad veikimas Organizaciniuose skyriuose (OS) ir Partizanuose (P) yra lygiavertis⁸⁶. Bendrauti su partizanais galima tik vadovybės nustatyta tvarka. Apygardoje turėjo būti suformuoti Rajono, Valsčių, Apylinkių ir Seniūnijų organizaciniai skyriai⁸⁷.

⁷⁸ K. Kasparas. Lietuvos karas. K. 1999. P. 112

⁷⁹ Ten pat. P. 80.

⁸⁰ Ten pat. P. 80.

⁸¹ N. Gaškaitė. Partizanų baudžiamoji teisė. LKA. Nr. 18.

⁸² D. Kuodytė, A. Kašėta. Laisvės kovos 1944–1953 metais. K. 1996. P. 80.

⁸³ Ten pat. P. 79.

⁸⁴ Karo Baudžiamasis Statutas. K. 1922. P. 117–118.

⁸⁵ D. Kuodytė. Jungtinės Kęstučio Apygardos kūrimas (dokumentų rinkinys). Jungtinės Kęstučio apygardos organizacijos ir veiklos nuostatai. P. 47–61.

⁸⁶ Ten pat. P. 48.

⁸⁷ Ten pat. P. 49–50.

Rajono organizacinio skyriaus vadas (ROSV) buvo tiesiogiai pavaldus apygardos vadui. Jis turėjo pristatyti Rajono organizacinio skyriaus viršininką (ROSV). Apygardos vadui paskyrus, šis, remdamasis nurodymais, turėjo formuoti žemesnius padalinius ir pristatyti kandidatą į valsčiaus organizacinio skyriaus viršininkus (VOSV)⁸⁸. Tokiu pat būdu turėjo formuoti valsčiaus organizacinį skyrių ir pristatyti kandidatą į Apylinkės organizacinio skyriaus viršininkus (AOSV)⁸⁹. Analogišku principu turėjo būti suformuotas Seniūnijos organizacinis skyrius (SOS)⁹⁰. Verbuoti narį kokioms pareigoms buvo galima tik sutikus vadovybei⁹¹. Kandidatas turėjo pasižymėti savybėmis, numatytomis VI Nuostatų skyriuje⁹².

Organizacinio skyriaus vadas privalėjo užmegzti ryšį su jo skyriaus teritorijoje veikusiais partizanų daliniais ir, jiems pareikalavus, sudaryti reikiamus ryšius⁹³. ROSV ir VOSV bei pareigūnai privalėjo palaikyti ryšius su jų teritorijoje veikusiais partizanų daliniais betarpiškai arba per tarpininkus. Betarpiškas bendradarbiavimas su partizanais buvo privalomas SOSV, pareigūnams ir nariams, kuriems skiriamos atitinkamos pareigos. Kiekvienas narys privalėjo padėti sužeistiems ar kitaip nukentėjusiems partizanams⁹⁴. Taip pat OS nariams galėjo būti skiriami svarbūs uždaviniai, dėl kurių jie galėjo būti laikinai atleidžiami iš savo pagrindinių pareigų⁹⁵. Apygardos vadas ir visi OS vadai, vadovaudamiesi suteiktomis galiomis, galėjo nustatyta tvarka už nuopelnus skatinti, o už nusizengimus bausti. Buvo numatyti skatinimų ir nusizengimų sąrašai. Atsižvelgiant į juos buvo nustatyti galimų skatinimų ir pabaudų sąrašai. Remiantis jais buvo nustatytos vadų galios žymėti ir bausti. Kuo vadų pareigos didesnės, tuo jų galios didesnės⁹⁶. Pavaldiniai nustatyta tvarka galėjo apskųsti jiems skirtas baudas⁹⁷. Už sunkesnius nusizengimus organizacinio skyriaus nariai galėjo būti atiduodami organizaciniam teismui (toliau OrgT). Šiuose nuostatuose pateikta nusikaltėlių patraukimo OrgT tvarka ir nusikaltimų, už kuriuos traukiama šiam teismui sąrašas⁹⁸.

Sunkių nusikaltimų atveju OS nariai galėjo būti atiduoti Karo lauko teismui (toliau KLT). Buvo nustatyta prie kokių OS dalinių steigiami KLT ir

⁸⁸ Ten pat. P. 49.

⁸⁹ Ten pat. P. 49–50.

⁹⁰ Ten pat. P. 50–51.

⁹¹ Ten pat. P. 58.

⁹² Ten pat. P. 51.

⁹³ Ten pat. P. 61.

⁹⁴ Ten pat. P. 61.

⁹⁵ Ten pat. P. 61.

⁹⁶ Ten pat. P. 55–56.

⁹⁷ Ten pat. P. 56.

⁹⁸ Ten pat. P. 56–57.

pateiktas nusikaltimų sąrašas, už kuriuos traukiama šiam teismui⁹⁹.

Nagrinėjant bylas, vedant procesą, priimant sprendimą, buvo vadovaujama teismo pareigūnams žinomais nuostatais¹⁰⁰.

Tai iki šiol vieninteliai žinomi Organizacinio skyriaus nuostatai.

Partizanų kuopa poilsio metu

Dzūkijos partizanų statutai

Prasidėjus rusų kariuomenės puolimui 1944 m. vasarą LLA organizacinės struktūros Dzūkijoje pakriko. Beveik visi aukštesnieji vadai atsitraukė kartu su vokiečių kariuomene. Daugelis jaunesniųjų vadų ir eilinių įstojo į besikuriančius partizanų būrius. Vakarų Lietuvoje vykę LLA organizaciniai pertvarkymai dėl fronto linijos Dzūkijoje veikusių šios organizacijos narių

⁹⁹ Ten pat. P. 56.

¹⁰⁰ Ten pat. P. 57.

nepasiekė¹⁰¹. Vėliau įsikūrus „LLA Kauno“ apygardai Alytaus apylinkės štabas bandė atstatyti organizacijos struktūrą sujungiant Dzūkijoje veikusius partizanų dalinius. 1945 metų pradžioje šiam štabui buvo pavaldūs Simno, Miroslovo ir kai kuriuose Alytaus apskrities valsčiuose veikę partizanų būriai. Vėliau čia buvo suformuota „LLA Didžiojo Lietuvos kunigaikščio Kęstučio“ kuopa. Planuota organizuoti apylinkių, rajonų, grupių štabus, analogiškus veikusiems vakarinėje Lietuvos dalyje. Tokiu būdu būtų centralizuoti Dzūkijoje veikę partizanų daliniai¹⁰².

Tuo pat metu vyko atskirų partizanų dalinių jungimasis į didesnius vienetus. 1945 m. balandžio mėnesį vykusiame partizanų vadų susirinkime buvo įkurta „Dzūkų rinktinė“. Jos vadu išrinktas buvęs Lietuvos kariuomenės kapitonas Dominykas Jėčys–Ažuolis¹⁰³. Rinktinės teritorija apėmė Alytaus apskrities (Butrimonių, Stakliškių, Jiezno, Simno, Miroslovo, Daugų), Marijampolės apskrities Balbieriškio ir dalį Gudelių valsčiaus. Iš viso rinktinėje buvo apie 350 partizanų.

1945 metų birželio mėnesį buvo parengtos **Dzūkijos partizanų veiklos taisyklės**. Jas sudaro šeši skyriai, kuriuose išdėstytos pagrindinės organizacijos veiklos gairės. Tikslas – atstatyti Lietuvos valstybę su sostine Vilniumi ir Klaipėdos uostu. Dzūkų rinktinė nepretendavo vadovauti visam partizaniniam sąjūdžiui. Tai turėjo būti lokalinis partizanų junginys iš Dzūkijoje veikusių ir jokiai vadovybei nepriklaususių būrių. Organizacijos pavadinimu pasirinktas vienas iš LLA padalinių pavadinimų¹⁰⁴. Kūrėjai žinojo LLA organizacijos schemą (LDK Kęstučio grupės archyvas). Rinktinei turėjo vadovauti vadas karininkas, prie jo dar turėjo veikti jo sudarytas štabas. Štabo viršininko pareigybės nebuvo. Tokiu būdu vadovybės ir administracinės funkcijos sutelktos vienosiose rankose. Štabo skyrių funkcijos, sprendžiant iš pavadinimų, turėjo būti panašios kaip ir kariniame štabe, išskyrus paskutinįjį skyrių. Spaudos ir informacijos skyrius buvo naudotas LLA vyriausiam ir rinktinių štabuose¹⁰⁵.

Rinktinę turėjo sudaryti būriai, kuopos, batalionai. Kovotojų skaičius daliniuose gerokai pranoko karių skaičių analogiškuose kariuomenės daliniuose. Šie daliniai turėjo būti sudaryti iš atskirai veikusių partizanų grupių. Jos, reikalui esant, galėjo būti sujungtos į didesnius dalinius, skiriant jiems vadovybę. Reikalui esant, daliniuose galėjo būti sudaromi štabai. Jų sudėtis

¹⁰¹ K. Kasparas. Lietuvos karas. K. 1999. P. 113.

¹⁰² Ten pat. P. 326.

¹⁰³ A. Kašėta. P.

¹⁰⁴ Kasparas. Lietuvos karas. K. 1999. P. 116.

¹⁰⁵ D. Kuodytė, A. Kašėta. Laidės kovos 1944–1953 metais. K. 1996. P. 139.

turėjo būti analogiška Rinktinės štabo sudėčiai, nes dalinio štabo skyriai be tiesioginio pavaldumo viršininkams turėjo būti pavaldūs ir analogiškiems Rinktinės štabo skyriams. Tokiu būdu turėjo būti sukurta kariuomenės pavaldžiu sutvarkyta organizacija¹⁰⁶.

Organizacijos nariais galėjo būti tikrieji kovotojai arba partizanai, kandidatai ir rėmėjai. Tikraisiais kovotojais galėjo būti priimami tik asmenys, turintys patikimų žmonių rekomendacijas, praėję bandomąjį laikotarpį. Apie rėmėjus nieko nesakoma, bet aišku, kad jie taip pat turėjo būti laikomi organizacijos nariais¹⁰⁷.

Džukų rinktinėje galiojo Lietuvos kariuomenės statutai ir Karo (lauko) teismo nuostatai¹⁰⁸. Buvo nustatytos poveikio priemonės, bausmių rūšys ir jų vykdymo tvarka. Taisyklės atšaukti arba jas keisti galėjo Rinktinės vadas¹⁰⁹.

Taisyklėse nustatytos bendro pobūdžio organizacijos vidaus taisyklės. Jų šaltinius nustatyti sunku. Matyti, kad autoriai gerai žinojo kariuomenės norminius dokumentus bei buvo susipažinę su LLA organizacine struktūra. Šių dokumentų pėdsakus užčiuopti gana sunku, todėl didžiausią įtaką kuriant dokumentą galėjo turėti partizaninė praktika¹¹⁰.

Kitas junginys – Džukų grupė – buvo įkurtas J. Vitkaus–Kazimieraičio, buvusio Lietuvos kariuomenės pulkininko leitenanto. Nuo 1945 metų gegužės mėnesio teritoriškai jam priklausė Alytaus apskrities (Alovės, Merkinės, Druskininkų, Seirijų, Varėnos, Rudnios), Trakų apskrities (Valkininkų, Onuškio), Lazdijų apskrities (Kapčiamiesčio, Leipalingio) valsčius. Grupės štabą sudarė trys skyriai. Organizacinis, Propagandos ir Mobilizacinis¹¹¹.

Tų pačių metų gegužės mėnesį buvo parengti **Laikinieji partizanų drausmės nuostatai**. Juose buvo išdėstytos viršininkų drausmės galios ir teismo nuostatai. Viršininkai, norėdami sudrausminti kovotojus, galėjo jiems skirti drausmines pabaudas, bet teisti galėdavo tik teismas. Taip užkertamas kelias viršininkų savivalei. Skyriaus vadui suteikta baudimo galia primena Kariuomenės drausmės statute numatytą būrininko baudimo galią¹¹².

Nuostatuose galėjo būti panaudoti 1 ir 3 punktai dėl neviešo papeikimo žodžiu ir karių akivaizdoje. Taip pat kuopos vado baudimo galių 1 punkto antra dalis, leidžianti paskirti kareivius į darbus ar tarnybą iki penkių kartų¹¹³.

¹⁰⁶ Ten. Pat. P. 140.

¹⁰⁷ Ten. Pat. P. 141.

¹⁰⁸ Ten pat. P. 140.

¹⁰⁹ Ten. pat. P. 139–140.

¹¹⁰ Ten pat. P. 140–141.

¹¹¹ N. Gaškaitė, D. Kuodytė, A. Kašėta, B. Ulevičius. Lietuvos partizanai 1944–1953 m. K. P. 199.

¹¹² Kariuomenės Drausmės Statutas. Kaunas. 1937. P. 10.

¹¹³ Ten pat. P. 11.

Kiti punktai dėl arešto ar neišleidimo iš kareivinių partizaninio karo sąlygomis sunkiau įgyvendinami. Taigi kuriant „Laikinuosius partizanų drausmės nuostatus“ buvo panaudoti Kariuomenės drausmės statuto nuostatai, numatantys būrininko ir kuopos vado baudimo galias.

Nuostatuose numatomi du partizanų teismų tipai. „Partizanų teismas“ turėjo būti sudaromas bataliono vado įsakymu teisti nusikaltėlius, kurių įvykdytus nusikaltimus išaiškino tiesioginis viršininkas arba pats bataliono vadas. Teismą turėjo sudaryti pirmininkas, prokuroras, trys teismo nariai ir kaltinamojo gynėjas. Sprendimai priimami balsų dauguma. Teismas galėjo bausti sąlyginai, drausmės pabaudomis, fizinėmis bausmėmis, arba mirties bausme¹¹⁴.

Partizanų lauko teismas pagal paskirtį artimas Karo (lauko) teismui¹¹⁵. Nuostatuose Partizanų lauko teismo sudarymo principai nenustatyti, tačiau išlikusiuose dokumentuose matosi, kad teismo pirmininkas ir nariai buvo skiriami. Šis principas atitinka minėtų Karo (lauko) teismo nuostatų 5 straipsnį¹¹⁶.

Atiduoti Partizanų lauko teismui buvo galima tik pagavus nusikaltimo vietoje. Nusikaltimas turėjo būti sunkus. Nuostata dėl pagavimo nusikaltimo vietoje primena Karo (lauko) teismo įstatų 11 straipsnį¹¹⁷.

Pagrindinis partizanų teismo uždavinys buvo greitai išspręsti bylas, norint užkirsti kelią tolimesniems nusikaltimams. Tuo minėti partizanų teismai papildė vienas kitą.

„Laikinieji partizanų drausmės nuostatai“ buvo vienas pirmųjų „Džukų grupės“ štabo išleistų dokumentų. Tuo metu jam buvo pavaldūs Druskininkų valsčiuje veikę Edvardo Juknevičiaus–Juozaičio ir Marcinkonių bei Rudnios valsčiuose veikusio lt. Liongino Švalkaus–Šerno vadovaujami partizanų būriai. „Gelžinio Vilko“, „Šarūno“, „Merkio“ rinktinės prisijungė vėliau¹¹⁸. Todėl tiesiogiai šie nuostatai lietė apėmė nedidelį skaičių žmonių.

Nepavykus sujungti atskirai veikusių būrių, LLA Alytaus štabo pareigūnai užmezgė ryšius su minėtais junginiais. Jų vadams siūlyta paklusti LLA vadovybei ir įeiti į šios organizacijos sudėtį. D. Jočys–Ažuolis kategoriškai atmetė šį pasiūlymą. Tuo tarpu J. Vitkus–Kazimieraitis, jau anksčiau ieškojęs ryšio su šios organizacijos vadovybe, sutiko paklusti. 1945 metų lapkričio 10 dieną Kazimieraitis gavo įsakymą sukurti apygardinį „Algimanto“

¹¹⁴ D. Kuodytė, A. Kašėta. Laisvės kovos 1944–1953 metais. K. 1996. P. 138

¹¹⁵ Karo Baudžiamasis Statutas. K. 1922. P. 117.

¹¹⁶ Ten pat. P. 117.

¹¹⁷ Ten pat. P. 118.

¹¹⁸ N. Gaškaitė, D. Kuodytė, A. Kašėta, B. Ulevičius. Lietuvos partizanai 1944–1953 m. K. 1996. P. 190–192.

štabą ir jam vadovauti. Po šio susitikimo Dzūkų grupė buvo pavadinta „A“ apygarda.

1945–tų metų gruodžio mėnesį buvo priimti **Partizanų lauko teismo nuostatai**. Teismo sudėtis ir veikimo principai liko tokie patys, tačiau juos sudaro ir nuosprendžius tvirtina Rinktinės vadas¹¹⁹.

Padaugėjo atvejų, kai bylos priklauso Lauko teismui. Šie nuostatai numatė, jog teismui priklauso ne vien partizanų, bet ir civilių bylos. Partizanų nusizengimų sąrašas beveik nepakito. Tai tie patys sunkūs kriminaliniai ir kiti nusikaltimai. Civilius asmenis į Lauko teismą buvo numatyta traukti už kolaboravimą, išdavystes ir šnipinėjimą priešo naudai¹²⁰.

Pakito galimų bausmių sąrašas. Atsirado lygtinės bausmės, bauginimai kaip įspėjimai nedaryti vienokių ar kitokių veiksmų. Nauja ir tai, jog išimtiniais atvejais byla galėdavo būti nagrinėjama už akių. Minėti pakeitimai praktikoje buvo naudojami ir anksčiau¹²¹.

Partizanų būrys voros rikiuotėje

¹¹⁹ D. Kuodytė, A. Kašėta. Laisvės kovos 1944–1953 metais. K. 1996. P. 180.

¹²⁰ Ten pat. P. 180.

¹²¹ Ten pat. P. 177, 180.

Šie pakeitimai nedaug turi bendro su kariuomenėje naudotais, todėl jų atsiradimą greičiausiai lėmė patirtis. Nuo pat ginkluotos kovos pradžios kova su šnipais, kolaborantais ir plėšikais buvo viena opiausių partizanų vadovybės problemų. Ilgainiui nusistovėjo tam tikri kovos metodai. Bylos nagrinėjimas teisme leisdavo išvengti subjektyvumo, asmeninių sąskaitų suvedinėjimo. Bauginimai ir lygtinės baudmės kartais leisdavo išvengti nereikalingo susidorojimo. Teisiant už akių liudininkai leisdavo išvengti subjektyvumo¹²².

1945 metų gruodžio 17 dieną „A“ apygardos vadovybė išleido instrukciją **Partizanų dalinių rikiuotė ir vadovavimas**. Joje pateikta apygardos sudėtis. Ją turėjo sudaryti rinktinės, batalionai, kuopos, būriai ir skyriai. Pagal galimybes trys ar keturi mažesnieji daliniai sudarė vieną didesnę. Instrukcijoje aptarti trys mažiausi partizanų daliniai. Tikriausiai tai buvo taktiniai partizanų vienetai. Didesni vienetai tikriausiai atliko organizacines, administracines funkcijas¹²³.

Skyriuje „Partizanų dalinių sudėtis ir ginkluotė“ nurodyti partizanų dalinių pavadinimai tokie pat, kaip ir kariuomenės pėstininkų daliniuose. Jų sudėtis ir ginkluotė leidžia juos lyginti su reguliariosios kariuomenės šaulių daliniais.

Šaulių skyrių karo meto kariuomenėje turėjo sudaryti skyrininkas, jo pavaduotojas, taikytojas, 3 kulkosvaidininkai ir 8 šauliai. Iš viso 14 karių. Skyrius nebuvo dalomas į grandis. Turėjo turėti vieną lengvąjį kulkosvaidį¹²⁴.

Partizanų skyrių turėjo sudaryti skyrininkas, jo pavaduotojas ir 8 eiliniai partizanai. Skyrius galėjo būti dalinamas į grandis. Kiekviena grandis turėjo turėti po lengvąjį kulkosvaidį ir automatinį pistoletą, neskaitant šautuvų¹²⁵.

Taigi partizanų ir reguliariosios kariuomenės skyriaus vadovavimo principai vienodi. Partizanų skyriuje neturėjo būti taikytojo ir atsarginių kulkosvaidininkų. Be šių pareigybių skyriuje lieka 10 partizanų.

Karo meto šaulių būrys susidėjo iš būrio vado, būrininko, vadovavimo grandies, 3 šaulių skyrių, 1 granatininkų ir įgudusių šaulių skyrius¹²⁶.

Partizanų būrį sudarė būrio vadas, būrininkas ir 3 minėtos sudėties skyriai, Iš viso – 32 partizanai¹²⁷. Taigi partizanų būrio ir skyriaus vadovavimo principai vienodi.

¹²² Ten pat. P. 181.

¹²³ Lietuvos kariuomenėje taktiniai pėstininkų vienetai neviršydavo bataliono. Didesni vienetai atliko organizacinių, administracinių vienetų funkcijas.

¹²⁴ K. Grinius. Štabų aktyvumas svarbesnėse operacijų fazėse. K. 1932. P. 19.

¹²⁵ D. Kuodytė, A. Kašėta. Laisvės kovos 1944–1953 metais. K. 1996. P. 144.

¹²⁶ Kazys Grinius. Štabų aktyvumas svarbesnėse operacijų fazėse. K. 1932. P. 18–19.

¹²⁷ D. Kuodytė, A. Kašėta. Laisvės kovos 1944–1953 metais. K. 1996. P. 144.

Kariuomenės šaulių kuopą sudarė vadas, adjutantas, padedamasis būrys ir šaulių būriai¹²⁸.

Partizanų kuopą sudarė vadas, pavaduotojas, paskirtas iš būrių vadų, trys šaulių ir vienas sunkiųjų priemonių būrys¹²⁹.

Taigi partizanų kuopos vadovavimo principai buvo tokia pati kaip būrio arba skyriaus. Nebuvo atskiro padedamojo būrio ar vadovavimo skyriaus, tačiau minimas kuopininkas, ūkvedys, sanitarinis puskarininkis, ryšininkai, ordonancas, raštininkas. Kadangi kuopos narių skaičius dėl to nepadidėja, galima manyti, jog šios pareigybės turėjo būti papildomai pavestos kam nors iš partizanų ar jų vadų. Partizanų kuopoje turėjo būti 3 šaulių ir 1 sunkiųjų priemonių būrys. Šaulių skyrių ginkluotę greičiausiai sudarė ta pati ginkluotė, kaip ir grandies. Sunkiųjų priemonių būrį turėjo sudaryti sunkiojo kulkosvaidžio skyrius, o kiti, pagal galimybę, lengvųjų ar sunkiųjų minosvaidžių ar automatinio pabūklo¹³⁰.

Apdovanojami partizanai

¹²⁸ Ten pat. P. 18.

¹²⁹ K. Grinius. Štabų aktyvumas svarbesnėse operacijų fazėse. K. 1932. P. 18.

¹³⁰ D. Kuodytė, A. Kašėta. Laisvės kovos 1944–1953 metais. K. 1996. P.144,

Kariuomenėje sunkieji kulkosvaidžiai ir automatiniai pabūklai buvo koncentruojami sunkiųjų kulkosvaidžių kuopose, minosvaidžiai būriuose. Pėstininkų bataliono sudėtyje būdavo viena sunkiųjų kulkosvaidžių kuopa. Pulke būdavo vienas minosvaidžių būrys¹³¹. Šaltiniai nemini, kad Dzūkijos partizanai būtų naudoję minosvaidžius ar automatinius pabūklus. Tačiau tokia galimybė buvo, nes minėti ginklai buvo pritaikyti pervežti išmontuotomis dalimis.

Partizanų kuopai rikiuoti buvo pasirinkta kariuomenėje naudota voros rikiuotė. Komandos daliniams rikiuoti ar vesti, nurodytos dešimtajame skyriuje, atitinka kariuomenės Rikiuotės statuto komandas, pateiktas skyrelyje „Būrys tankinėje rikiuotėje“¹³². Skyriui ar būriui manevruoti ir vadovauti mūšyje naudotos komandos analogiškos nurodytoms Rikiuotės statuto skyrelyje „Skyrius manevrinėje rikiuotėje“¹³³.

Tarp partizanų ir kariuomenės sutartinius ženklus tiesioginio atitikimo nerasime, tačiau jų sudarymo būdai panašūs – judesiai rankomis. Sutartinių ženklų paskirtis, kaip ir kariuomenėje, buvo ta pati – valdyti nedidelius dalinius, neatkreipiant prieš dėmesio¹³⁴.

Instrukcijoje nurodyta, kad partizanai prieš kiekvieną susidūrimą su priešu privalo užsidėti partizanų atpažinimo ženklus. Ši nuostata gali būti paremta tarptautinėmis karo taisyklėmis, pagal kurias partizanų daliniams turėjo vadovauti atsakingas asmuo, partizanai turėjo nešioti iš toliau matomus atpažinimo ženklus bei viešai nešioti ginklus. Laikydami šiu taisyklių partizanai neturėjo būti laikomi nusikaltėliais ar banditais ir galėjo naudotis karo teisės globa¹³⁵.

Skyriuje „Daliny pasovyje ir žygyje“ nustos pastovios apsaugos formos. Sustojęs poilsiu partizanų dalinys privalėjo skirti saugos dalinį, kuris turėjo pastatyti vieną ar daugiau saugos postų. Nakties metu papildomai turėjo būti siunčiami patruliai. Nebuvo nurodytas saugos dalinio dydis. Greičiausiai tai priklausė nuo pagrindinio dalinio dydžio. Budėjimo laikas poste ir patruilyje atitinka budėjimo laiką nurodytą Vidaus tarnybos statuto IV dalyje¹³⁶. Sargybų skyrimą ir keitimą turėjo prižiūrėti budėtojas. Partizanų budinčio pareigos atitinka kariuomenės budėtojo¹³⁷.

Instrukcijoje buvo nustatytos dalinio apsaugos žygyje formos. Dalinys žygyje turėjo siųsti tam tikrą skaičių karių priekinei saugai, šoninei ir gali-

¹³¹ Ten pat. P. 22.

¹³² P–50. Pėstininkų statutas. I Dalis Rikiuotė. Kaunas. 1937. P. 59–65.

¹³³ Ten pat. P. 50–59.

¹³⁴ Ten pat. P. 104.

¹³⁵ Lietuvių Enciklopedija. Bostonas. 1962. XVIII. P. 40.

¹³⁶ Vidaus Tarnybos Statutas. IV dalis Sargybų tarnyba. K. 1930. P. 11.

¹³⁷ B–22 Vidaus Tarnybos Statutas. V dalis Įgulos Tarnyba. K. 1932. P. 20–22.

nei saugoms. Šie daliniai turėjo laiku pranešti apie priešą, o esant galimybei sustabdyti jo judėjimą¹³⁸. Partizanų daliniai skirdavo saugai kur kas mažesnę skaičių karių nei kariuomenėje. Jei kariuomenės kuopa priekinei saugai skirdavo vieną būrį, šoninei saugai – du patrulius – tai partizanų kuopa atitinkamai skirdavo vieną skyrių ir po du patrulius šoninėms saugoms. Sargybinis ar saugos patrulis privalėjo praleisti tik žinančius slaptažodį. Asmeniui, žinančiam slaptažodį, pareikalavus buvo privaloma pasakyti leidimą. Pastarieji buvo sudaromi tokiu pačiu principu, kaip ir kariuomenėje¹³⁹. Skirtumas tas, kad kariuomenės sargybinis ar patrulis, nežinančio slaptažodžio, asmens nepraleisdavo, tai partizanai privalėjo nedelsiant atidengti ugnį¹⁴⁰.

Kazimieraičiui buvo pavesta sudaryti visos Lietuvos partizanų ir šaukiamojo amžiaus vyrų mobilizacinius planus, kurie turėjo būti įgyvendinti sukilimo metu.

Po LLA Alytaus štabo narių ir vėliau vyriausios vadovybės narių suėmimo, ryšiai su šia organizacija nebuvo atstatyti¹⁴¹.

1946 metų balandžio mėnesį vykusiame „A“ ir „Tauro“ apygardų vadų pasitarime buvo nutarta įkurti aukštesnįjį Pietų Lietuvos partizanų štabą. Džūkų rinktinę įjungus į „A“ apygardą, jos vado pareigas perėmė Ažuolis, vietoj Pietų Lietuvos partizanų vado pareigas pradėjusio eiti Kazimieraičio, tuo pačiu išlikdamas Džūkų rinktinės vadu. Buvo pakeistas apygardos pavadinimas. Nuo 1946 m. gegužės mėnesio ji pradėta vadinti „Dainavos partizanų apygarda“¹⁴².

Suvalkijos partizanų statutai

Suvalkijoje gana ilgą laiką partizanų būriai veikė be centrinės vadovybės. Tokios organizacijos kaip LLA Kęstutis turėjo čia savo padalinius, tačiau centralizuoti pavieniai veikusių partizanų dalinių nepavyko¹⁴³.

Pirmosios centrinės vadovybės kūrimo užuomazgos pastebimos 1945 metų birželio 17 dieną, kai buvo įkurta „Tauro“ apylinkė ir suformuotas pirmasis jos štabas. Tų pačių metų rugpjūčio 15 dieną įvyko steigiamasis apygardos posėdis¹⁴⁴. Jame buvo priimti **Lietuvos laisvės kovotojų Tauro**

¹³⁸ Radus–Zenkiavičius. Kaip mažas dalis rengti kautynėms. K. 1926. P. 5.

¹³⁹ Vidaus Tarnybos Statutas. K. 1930. P. 11.

¹⁴⁰ Ten pat. P. 148.

¹⁴¹ Ten pat. P. 196.

¹⁴² Ten pat. P. 196–214.

¹⁴³ K. Kasparas. Lietuvos karas. K. 1999. P. 517.

¹⁴⁴ A. Vilutienė. Trečioji vėliavos spalva. V. 1996. P. 26–28.

apygardos drausmės nuostatai¹⁴⁵. Juos sudaro penki skyriai, kuriuose nustatomos bausmių rūšys, viršininkų baudimo galia ir Brolių bei Karo lauko teismų nuostatai.

Pirmame skyriuje buvo paskelbta, kad iki tol veikę nuostatai nustoja galios, tačiau nebuvo nurodyta, kokie nuostatai iki tol veikė Suvalkijoje. Palyginus su Vanagų drausmės nuostatais, matome daug panašumų. Yra analogiški skyriai, numatantys bausmių rūšis, viršininkų baudimo galia, teismų nuostatus. Analogiški pareigų pavadinimai iki rinktinės vado. Taip pat vienodi teismų pavadinimai, sudėtys ir sudarymo principai. Abu dokumentai sudaryti, pritaikant kariuomenėje naudotų įvairių norminių dokumentų nuostatas. Be to, Drausmės nuostatuose yra Brolių teismas, kuris iki tol minėtas tik Vanagų drausmės nuostatuose. Taigi kuriant Tauro apygardos drausmės nuostatus galėjo būti pasinaudota Vanagų drausmės nuostatais kaip šaltiniu.

Antrame skyriuje buvo nustatytos bausmės už kovotojų ir vadų nusizengimus bei nusikaltimus. Kovotojams ir vadams buvo taikomos tos pačios bausmės. Sulyginus Drausmės nuostatuose numatytas bausmes ir Kariuomenės drausmės statute numatytas pabaudas pamatysime, kad kai kurios iš jų beveik sutampa. Kaip ir reguliariosios kariuomenės kariai, partizanai galėjo būti baudžiami viešu ar neviešu papeikimu. Neišleidimas iš kareivinių kiemo buvo pakeistas neišleidimu iš dalinio. Taip pat partizanai galėjo būti skiriami į darbus ar tarnybą be eilės ar pažeminami pareigose. Įspėjimas ar pastaba kariuomenėje nebuvo laikoma pabauda, o Tauro apygardos drausmės nuostatuose tai buvo viena iš bausmių rūšių.

Likusias bausmes: kaip atėmimą teisės nešioti kautynių ginklą, išmetimą iš organizacijos ar mirties bausmę, galėjo skirti tik partizanų teismai. Pašalinimas iš organizacijos jau buvo minėtas Vanagų drausmės nuostatuose, o mirties bausmė buvo numatyta Karo (lauko) baudžiamajame statute. Atėmimas teisės nešioti kautynių ginklą galėjo būti suformuluotas pakeitus Drausmės nuostatų skyrių, numatantį sunkųjį 15 parų areštą¹⁴⁶.

Trečiajame skyriuje buvo nustatytos „Tauro“ apygardos viršininkų baudimo galios. Baudimo galia buvo suteikta 11 viršininkų. Didžiausios baudimo galios rinktinėje buvo suteiktos kuopos vadui. Vyresni viršininkai galėjo bausti kuopos vado teisėmis¹⁴⁷.

Viršininkų baudimo galios buvo sudarytos naudojantis Kariuomenės drausmės statute nustatytomis bausmių rūšimis, skirtomis kareiviams¹⁴⁸.

¹⁴⁵ Ten pat. P. 54.

¹⁴⁶ D. Kuodytė, A. Kašėta. *Laisvės kovos 1944–1953 metais*. K. 1996. P. 149.

¹⁴⁷ Ten pat. P. 150.

¹⁴⁸ Kariuomenės Drausmės Statutas. K. 1937. P. 7.

Kiekvienam viršininkui buvo suteikta teisė kovotoją neviešai arba viešai papiekti, neišleisti nustatytą skaičių dienų iš dalinio ir skirti be eilės į darbus ar tarnybą. Nuo būrio vado viršininkai galėjo pažeminti pareigose sau pavaldžius žemesnius viršininkus. Kariuomenės drausmės statute tokia teisė suteikta viršininkams, pradedant nuo bataliono vado¹⁴⁹. Nuo kuopos vado viršininkai galėjo perkelti kovotoją iš dalinio į dalinį jo vadovaujamos dalies ribose, o taip pat tarpininkauti, atiduodant kovotojus partizanų teismams. Pradedant rinktinės vadu, visi viršininkai galėjo bausti kariuomenės vado teisėmis, pažeminti pareigose visus žemesniuosius vadus¹⁵⁰.

Ketvirtajame skyriuje buvo pateikti partizanų teismų nuostatai. Brolių teismas perėmė beveik visas Vanagų drausmės nuostatuose išdėstytas to pačio pavadinimo teismo nuostatas ir papildė jas¹⁵¹. Atsirado du nauji straipsniai ir dvi bausmės, numatančios atėmimą teisės nešioti kautynių ginklą iki penkių parų ir perkėlimą į kitą dalinį¹⁵². Taip pat atsirado kaltintojo pareigybė ir straipsnis, numatantis teismo paskirtį. Teismo paskirtis panaši kaip Karininkų garbės teismo, kuris teisė už nusižengimus, nesuderinamus su kariškąja garbe, kurie nepapuola kitų teismų jurisdikcijon¹⁵³.

Karo lauko teismas turėjo būti įsteigiamas vienas prie apygardos, spręsti bylas kilnojamosiose sesijose. Sudarymo principai ir sudėtis tokie patys kaip Vanagų drausmės nuostatuose ir Žemaičių apygardos Karo lauko teismo nuostatuose. Pateikiamas nusikaltimų sąrašas, už kuriuos turėjo būti atiduodama šiam teismui. Nusikaltimų formuluotės, lyginant su kitais statutais, skiriasi, bet nusikaltimai panašūs, o kartais ir vienodi. Pirmiausia – tai įsakymų nevykdymas, viršininko užpuolimas, paslapties išdavimas priešui ar šnipinėjimas prieš naudai. Dauguma nusikaltimų jau buvo sutikti anksčiau partizanų nuostatuose, tačiau skiriasi jų formuluotės. Už tokius nusikaltimus kaip girtuokliavimas, užmigimas sargyboje, viršininkų įsakymų nevykdymas ir gandų skleidimas, į Karo lauko teismą buvo traukiama tada, kai šie nusikaltimai galėjo pakenkti organizacijai¹⁵⁴.

Naujai įtraukti nusikaltimai dėl šnipinėjimo prieš naudai ir bendradarbiavimo su priešu ne pagal vadovybės nurodymus. Buvo atsisakyta bausmės dėl pasidavimo į nelaisvę, ginklo praradimo ir drausminių nusižengimų pasikartojimo¹⁵⁵.

¹⁴⁹ D. Kuodytė, Lietuvos Laisvės Armijos dokumentų rinkinys. LKA.T.14. P. 45–58.

¹⁵⁰ D. Kuodytė, A. Kašėta. Laisvės kovos 1944–1953 metais. K. 1996. P. 150.

¹⁵¹ Ten pat. P. 46.

¹⁵² Ten pat. P. 151.

¹⁵³ Karininkų Garbės Teismas. K. 1928.

¹⁵⁴ D. Kuodytė, A. Kašėta. Laisvės kovos 1944–1953 metais. K. 1996. P. 152–153.

¹⁵⁵ Ten pat. P. 153.

Atsirado tardytojo pareigybė, numatyta bylų sudarymo ir pateikimo teismui proceso vedimo tvarka. Turėjo būti atliktas tardymas, surinkti daiktiniai įrodymai. Teismo nariai, susiję giminystės ar kitais ryšiais su kaltinamaisiais, galėjo būti nušalinti. Turėjo būti rašomas protokolas¹⁵⁶.

Teismas galėjo perkelti teismą į kitą dalinį visoje Apygardoje, išmesti iš organizacijos, atimant kovotojo vardą, skirti mirties bausmę.

Priešingai nei Vanagų drausmės nuostatuose ar Žemaičių apygardos Karo lauko teismo nuostatuose, nebuvo numatyta išteisinimo galimybės. Tačiau nuteistasis per 14 dienų galėjo apeliuoti į apygardos vadą, prašydamas bausmę sušvelninti arba pasigailėti¹⁵⁷.

Paskutinis, penktasis nuostatų skyrius, nustatė skundų pateikimo tvarką. Pateikti skundus galėjo visi apygardos nariai. Ankstesniuose partizanų nuostatuose tokio skyriaus nebuvo. Visi atvejai, kai galima pateikti skundus, iš esmės atitinka Drausmės statuto skyriuje „Bendra skundams duoti tvarka“ numatytus atvejus. Skundų pateikimo būdai taip pat atitiko numatytus minėto skyrelio 87 ir 93 straipsniuose.

Nuostatų rengėjai nenurodomi. A. Ylius rašo, kad Drausmės statutą sudaryti jis pareikalavo 1945 metų liepos 23 dieną vykusiame pasitarime, kuriame dalyvavo kapitonas L. Taunys, pulkininkas L. Butkevičius, LLA narys leitenantas V. Bacevičius ir kiti¹⁵⁸. Kada tiksliai buvo parengtas **Tauro apygardos partizanų Veikimo statutas** nežinoma, sprendžiant pagal priesaikos teksto parengimo datą, jis galėjo būti parengtas ne anksčiau kaip 1945 m. birželio mėnesio 17 dieną. Statutą sudaro du skyriai ir priesaikos tekstas¹⁵⁹.

Pirmame skyriuje „Bendrieji dėsniai“ pateikiamas organizacijos tikslas ir bendrieji uždaviniai. Tikslas buvo atkovoti Lietuvos nepriklausomybę. Turėjo būti įgyvendinti tokie uždaviniai kaip visuomenės sąmoningumo ugdymas, informavimas per spaudą apie vidaus ir užsienio padėtį, išdavikų demaskavimas ir kova su jais¹⁶⁰.

Antrame skyriuje buvo pateikta apygardos, štabo sudėtis, štabo skyrių funkcijos, partizanų dalinių sudėtis ir tikslai, partizanų pareigos ir atsakomybė¹⁶¹.

Štabo sudėtis tokia pat, kokia buvo nustatyta apygardos steigiamajame posėdyje¹⁶². Apygardos štabą turėjo sudaryti keturi skyriai. Komplektavimo skyrius turėjo verbuoti ir apginkluoti partizanus. Propagandos ir Informaci-

¹⁵⁶ Ten pat. P. 152.

¹⁵⁷ Ten pat. P. 152.

¹⁵⁸ K. Kasparas. Lietuvos karas. K. 1999. P. 518.

¹⁵⁹ Ten pat. P. 359–362.

¹⁶⁰ Ten pat. P. 359.

¹⁶¹ Ten pat. P. 359–361.

¹⁶² Ten pat. P. 27.

jos skyrius turėjo informuoti visuomenę apie vidaus ir užsienio padėtį, okupacinės valdžios užmačius. Baudžiamasis skyrius turėjo sekti bei demaskuoti išdavikus, nukenksminti. Sanitarijos skyriui priklausė teikti medikamentus partizanams ir civiliams¹⁶³.

Partizanais galėjo būti įvairaus amžiaus lietuviai – vyrai ir moterys – aukštos moralės, anksčiau nesusitepę prieš tautą. Asmuo, priėmęs priesaiką, negalėdavo išstoti iš organizacijos ar pasiduoti į nelaisvę su ginklu rankoje¹⁶⁴.

Partizanai galėjo būti aktyvūs, pasyvūs ir rėmėjai. Aktyvūs buvo tie, kurie vykdė partizaninius veiksmus. Jų daliniai turėjo būti organizuoti pagal kovinius skyrius. Skyriams turėjo vadovauti skyrininkai ir jų pavaduotojai. Skyriuje buvo 8–10 partizanų. Palaikyti ryšius su kitais daliniais ar jų ryšininkais galėjo tik vadovybė¹⁶⁵.

Pasyviais buvo laikomi tie, kurie gali vartoti ginklą, tačiau kovos veiksmuose nedalyvauja, bet, atėjus palankiam laikui, pasirengę stoti į kovą. Pasyviais buvo laikomi tie, kurie negali kovoti su ginklu rankose, tačiau teikia visokeriopą paramą partizanams¹⁶⁶.

Partizanai turėjo veikti tik įsakyti vadovybės. Savo iniciatyva veikti buvo galima tik praradus ryšį su vadovybe, tačiau reikėjo stengtis kuo greičiau šiuos ryšius atstatyti. Pastebėtas išdavikas partizanas turėjo būti baudžiamas mirties bausme¹⁶⁷. Statutą galėjo turėti partizanai nuo skyriaus vado¹⁶⁸.

Prisiekdamas partizanas prižada siekti atstatyti Lietuvos nepriklausomybę, nesigailėti gyvybės. Vykdyti vadovybės įsakymus, laikyti paslapyje veikimą. Už priesaikos nevykdymą, jis bus baudžiamas. Priesaikos tekstą parengė kun. A. Ylius 1945 metų birželio 17 dieną susitikime su „I Algimanto partizanų skyriaus“ partizanais ir jų vadu.

LLK Tauro apygardos Veikimo statutą apytiksliai galėjo būti parengtas 1946–1948 m.¹⁶⁹ Jame numatyta organizacijos vidaus struktūra ir pagrindinės veikimo formos¹⁷⁰.

Tikslas ir uždaviniai iš esmės nepasikeitė, tačiau atsirado papildomas straipsnis, nustatantis, kad organizacija savo tikslų ir uždavinių įgyvendinimo siekia per Laisvės kovotojus¹⁷¹.

¹⁶³ Ten pat. P. 359–360.

¹⁶⁴ Ten pat. P. 361.

¹⁶⁵ Ten pat. P. 360–361.

¹⁶⁶ Ten pat. P. 360.

¹⁶⁷ Ten pat. P. 361.

¹⁶⁸ Ten pat. P. 361.

¹⁶⁹ M. Luobikis. Partizanų statutai (2). LKA. Nr. 26. K. 1999. P. 6.

¹⁷⁰ Ten pat. P. 6–12.

¹⁷¹ Ten pat. P. 6.

Apygardos struktūra ir kovinių dalinių formavimo principai panašūs į LLA Vanagų. Partizanų skyrių turėjo sudaryti 8–10 kovotojų. Būrių turėjo sudaryti 2–3 skyriai. Kuopą turėjo sudaryti 4–5 būriai. Kuopos turėjo veikti joms numatytuose plotuose. Kuopų veikimo plotai buvo jungiami į rinktines. Kuopų skaičius rinktinėje buvo neribotas¹⁷².

Rinktinei turėjo vadovauti rinktinės vadas per štabą. Keturi rinktinių veikimo plotai sudarė apygardą. Rinktinės štabą turėjo sudaryti štabo viršininkas, rinktinės adjutantas, štabo skyrių viršininkai. Štabe turėjo būti rikiuotės, žvalgybos, ūkio ir spaudos–informacijos skyriai. Ūkio skyrius galėjo turėti poskyrius. Jų viršininkai turėjo posėdžiauti kartu su skyrių viršininkais¹⁷³.

Apygardai turėjo vadovauti apygardos vadas per štabą. Apygardos ir rinktinės štabų sudėtis buvo skirtinga. Štabą sudarė viršininkas, apygardos adjutantas ir rikiuotės, mobilizacijos, ūkio bei spaudos–informacijos skyriai¹⁷⁴.

Keturi iš minėtų skyrių atitiko LLA Vyriausiojo štabo skyrių pavadinimus. Skirtumas tas, kad LLA Vyriausiame štabe organizacinius klausimus sprendė ir operacijas planavo bei vadovavo jų vykdymui atitinkamai Organizacinis ir Operatyvinis skyriai. Tauro apygardos štabuose tai sprendė Rikiuotės skyrius. Todėl galima manyti, jog Veikimo statuto kūrėjai žinojo LLA Vyriausiojo štabo organizacinę schemą bei skyrių užduotis ir pasinaudojo jomis¹⁷⁵.

Narystė, kaip ir ankstesniame statute, galėjo būti trijų tipų. Narių užduotys liko tos pačios. Atsirado straipsnis, numatantis, kad aktyvių narių vadu gali būti skiriami tik aktyvūs nariai¹⁷⁶.

Nustatytos pareigos ir pavaldumas nuo vado iki eilinių kovotojų¹⁷⁷. Apygardos vadas turėjo organizuoti apygardą ir parengti ją veikti atėjus tinkamam momentui. Kam pavaldus apygardos vadas, neminima. Kadangi tai buvo vyriausiasis apygardos viršininkas, greičiausiai turima galvoje aukštesniąją partizanų ar politinę vadovybę. Techninis organizacijos parengimas priklausė apygardos štabo viršininkui. Pagal jo direktyvą ir nurodymus štabo skyrių viršininkai ir kiti pareigūnai turėjo organizuoti štabo skyrių darbą¹⁷⁸.

Rinktinių organizavimas priklausė rinktinių vadui, laikantis aukštesniosios vadovybės nurodymų, jie turėjo organizuoti rinktinės štabą, organizuoti

¹⁷² Ten pat. P. 8.

¹⁷³ Ten pat. P. 7.

¹⁷⁴ Ten pat. P. 7.

¹⁷⁵ Ten pat. P. 7.

¹⁷⁶ Ten pat. P. 8.

¹⁷⁷ Ten pat. P. 9–12.

¹⁷⁸ Ten pat. P. 9.

partizanų būrius ir skirti jų vadus. Jų veikla turėjo būti kontroliuojama apygardos vado. Iš partizanų kuopų, būrių, skyrių vadų, eilinių kovotojų buvo reikalaujama tikslaus uždavinių vykdymo¹⁷⁹.

Priklausymą organizacijai kovotojai ir vadai turėjo laikyti paslapyje¹⁸⁰. Nebuvo galima išstoti iš organizacijos¹⁸¹ ar palaikyti ryšio su kitais partizanų daliniais be vyriausiojo vado leidimo¹⁸².

LLK Tauro apygardos Vidaus tarnybos statutas. Kada tiksliai parengtas, nežinoma. Jis turėjo įsigaliooti nuo 1950 m. ir pakeisti Lietuvos kariuomenės vidaus tarnybos statutą¹⁸³. Jame yra įžanga, aštuoni skyriai (A–I) ir du priedai su priesaikos tekstu, tiesioginių bei „betarpiškų“ viršininkų sąrašų¹⁸⁴. Tai vienas plačiausių tokio pobūdžio dokumentų, sukurtų šioje apygardoje.

Įžangoje išdėstyti tikslai ir bendro pobūdžio organizacijos vidaus nuostatos. Laisvės kovotojų organizacija turėjo būti priemonė nepriklausomybei iškovoti ir valstybei atstatyti. Tai iš dalies siejasi su Vidaus tarnybos statuto nuostata, kad kariuomenė yra priemonė tautos idealams pasiekti¹⁸⁵. Skirtumas tas, kad „Tauro“ apygardos statuto įžangoje buvo numatytas valstybės atstatymas, kuris galėjo būti siejamas su valdymo aparato „paėmimu į savo rankas“ pereinamuoju laikotarpiu¹⁸⁶. Kariuomenė panašių tikslų neturėjo. Kitos nuostatos abiejų statutų įžangose panašios. Skirtumas tas, kad pakeistas terminas „kariuomenė“ į „Laisvės kovotojų organizacija“. Nauja paskutinė pastraipa, kurioje nustatomos bendrosios savybės, privalomos organizacijos nariams¹⁸⁷. Skyrių „Bendrosios kovotojų pareigos ir tikslai“ sudaro 17 straipsnių. Iš jų: 1–asis, 13–asis, 14–asis, 15–asis, 16–asis ir 17–asis straipsnis turi atitikmenis Vidaus tarnybos statuto skyriuje „Bendros karių pareigos“ ir 2–asis, 3–asis, 4–asis, 5–asis, 6–asis, 7–asis, 8–asis, 9–asis, 10–asis, 11–asis ir 12–asis straipsnis turi atitikmenis Tauro apygardos Veikimo statuto skyriuje „Tikslas ir Uždaviniai“¹⁸⁸.

Skyrių „Viršininkai ir valdiniai“ sudaro penki straipsniai. Visi jie turi atitikmenis Vidaus tarnybos statute. Taigi kariuomenėje galioję bendrieji principai, nustatantys pavaldumą, buvo tiesiogiai perkelti į Tauro apygardos Vidaus tarnybos statutą.

¹⁷⁹ Ten pat. P. 9.

¹⁸⁰ Ten pat. P. 11.

¹⁸¹ Ten pat. P. 11.

¹⁸² Ten pat. P. 11.

¹⁸³ Vidaus tarnybos statutas. K. 1924.

¹⁸⁴ Ten pat. P. 21–46,

¹⁸⁵ Ten pat. P. 8.

¹⁸⁶ M. Luobikis. Partizanų statutai. LLK Tauro apygardos tarnybos statutas. LKA. T. 25. P. 24.

¹⁸⁷ Ten pat. P. 24–25.

¹⁸⁸ Ten pat. P. 25–27.

1950. gada motoms.

Lietuvos Laivveo Kovotoju

"T A U R O"

A P Y G A R D O S

VEDAUS TARNYBOS

S T A T U T A S

35-os kuopos (baidzi).

Šis statuts jebkau nuolat kovotojoms
skelbti, kad visi ji gerai zinoti,
virkli is virsta vykdylti pagal si
Statuta.

Sporingai saugoti nuo galimams
patekti i M. D. namus.

18.9.18 d.

Saidskela
Pirklinis padoms

2 priedas.

Betarpiški ir tiesioginiai viršininkai,

B e t a r p i š k i :

1. Apygardos Štabo Viršininkai	- Apygardos Vadas.
2. Apygardos Kapelionui	- Apygardos Vadas.
3. Apygardos Gydytojui	- Apygardos Vadas.
4. Apygardos Adjutantui	- Apygardos Vadas.
5. Apygardos Štabo Skyrių V-kams	- Apyg. Št. V-kas.
6. Rinktinių Vadams	- Apygardos Vadas
7. Apyg. Št. Poskyrių V-kams.	- Apyg. Št. Sk. V-kas.
8. Rinktines Štab. V-kui.	- Rinktines Vadus.
9. Rinktines Kapelionui.	- Rinktines Vadus.
10. Rinktines Gydytojui.	- Rinktines Vadus.
11. Rinktines Adjutantui.	- Rinktines Vadus.
12. Rinkt. Štab. Skyrių V-kams	- Rinkt. Štab. V-kas.
13. Rinkt. Štab. Poskyrių V-kams	- Rinkt. Štab. Sk. V-kas.
14. Kuopų Vadams.	- Rinktines Vadus.
15. Kuopų Vadų Pavaduotojams.	- Kuopos Vadus.
16. Būrių Vadams.	- Kuopos Vadus.
17. Kuopininkams.	- Kuopos Vadus.
18. Būrininkams.	- Būrio Vadus.
19. Skyrininkams.	- Būrininkas/jei jo nėra, tai tada Būrio Vadas/.
20. Grandininkams.	- Skyrininkas.
21. Šiliniams kovotojams.	- Grandininkas/jei jo nėra, tai tada skyrininkas./

Pastaba: Poskyrių Viršininkams betarpiški viršininkai yra tik analoginiai Skyrius Viršininkas, bet ne visų Skyrių Viršininkai.

T I E S I O G I N I A I.

1. Apygardos Štabo Viršininkai	- Apygardos Vadas.
2. Apygardos Kapelionui.	- Apygardos Vadas.
3. Apygardos Gydytojui.	- Apygardos Vadas.
4. Rinktinių Vadams.	- Apygardos Vadas.
apgyardos Adjutantui	- Apygardos Vadas, Apygardos Štab. V-kas.
6. Apyg. Št. Skyrių V-kams.	- Apygardos Vadas, Apygardos Štab. V-kas.
7. Apyg. Št. Poskyrių V-kams.	- Apygardos Vadas, Apyg. Št. V-kas, Apyg. Št. Sk. Viršininkai, Apyg. Kapelionas, Apyg. Gydytojas.

Skyrių „Kovotojų santykiai“ sudaro šeši straipsniai. Iš jų trys atitinka kariuomenės straipsnius, kitų apibrėžimai pakeisti, bet jų esmė nepakito. Taigi kovotojų santykiai panašūs į reguliariosios kariuomenės karių¹⁸⁹.

Skyrių „Kovotojų mandagumas“ sudaro 26 straipsniai. Iš jų 9 visiškai ar didele dalimi atitinka reguliariosios kariuomenės statuto straipsnius. Trys straipsniai yra originalūs, jų atsiradimas greičiausiai paveiktas partizaninės praktikos. Tai 40–asis straipsnis, draudžiantis kovotojams ir vadams be reikalo atsitraukti nuo ginklų, palikti aprangą, kepures, ir 56–asis bei 57–asis straipsniai, numatantys pasisveikinimą važiuojant vežime ar sunkvežimyje¹⁹⁰.

Skyrių „Dalinių pasisveikinimas“ sudaro 7 straipsniai. Trys iš jų sudaryti Kariuomenės vidaus tarnybos statuto 48 straipsnio pagrindu, 52–asis straipsnis išskirstytas į 64–ąjį ir 65–ąjį straipsnius. Likę straipsniai visiškai ar didele dalimi atitinka Vidaus tarnybos statuto straipsnius. Taigi kovotojams buvo privalomos kariuomenės normos¹⁹¹.

Skyrių „Organizacijos vidaus tvarka“ sudaro 5 straipsniai. Juose panašumų su analogiško pavadinimo Vidaus tarnybos statuto skyriumi¹⁹².

Skyrių „Kovotojų pareigos“ sudaro 7 straipsniai. Visi jie visiškai ar didele dalimi sutampa su Vidaus tarnybos statuto straipsniais, tačiau pagal eilę neatitinka reguliariosios kariuomenės vidaus tarnybos statuto skyrių. Praleisti partizaninio karo sąlygomis sunkiai įgyvendinami skyriai. Tauro apygardos statute panaudota tik dalis reguliariosios kariuomenės kariams privalomų normų¹⁹³.

Skyrių „Viršininkų pareigos“ sudaro 28 straipsniai. Iš jų 21 atitinka arba yra artimas pagal prasmę analogiškiems Vidaus tarnybos statuto skyriaus straipsniams. Paskutiniai šeši skyriai, susiję su apygarda, yra originalūs ir analogų tarp naudotų kariuomenėje neturi. Greičiausiai jie parengti remiantis partizaninio karo patirtis¹⁹⁴.

Skyrių „Bendri nurodymai“ sudaro septyni straipsniai. Analogų su Vidaus tarnybos statute ar kituose dokumentuose nėra¹⁹⁵.

Pirmame priede pateiktas priesaikos tekstas. Lyginant su kariuomenės priesaikos tekstu, jis yra gerokai pakeistas, tačiau išlikę kai kurios bendros nuostatos. Prisiekiama Dievo akivaizdoje Tėvynės labai nesigailėti gyvybės, vykdyti įsakymus, nesitarti su priešu, visas žinias apie priešą pranešti viršininkams.¹⁹⁶

¹⁸⁹ Ten pat. P. 28–29.

¹⁹⁰ Ten pat. P. 29–32.

¹⁹¹ Ten pat. P. 32–33.

¹⁹² Ten pat. P. 33–34.

¹⁹³ Ten pat. P. 34–35.

¹⁹⁴ Ten pat. P. 35–39.

¹⁹⁵ Ten pat. P. 39–40.

¹⁹⁶ Ten pat. P. 40.

Antrame priede pateikiami „betarpiškų“ ir tiesioginių viršininkų sąrašai. Apygardoje be eilinių kovotojų buvo dvidešimt pareigybių. Lyginant su ankstesniais dokumentais, apygardos ir rinktinių štabuose atsiranda poskyrių viršininkai. Kitos pareigybės išlieka tos pačios¹⁹⁷.

Tauro apygardos Vidaus tarnybos statuto skyrių pavadinimai ir jų seka panaši į Kariuomenės vidaus tarnybos statuto straipsnių seką¹⁹⁸. Skirtumas tas, jog „Tauro“ apygardos statute vietoj terminų „karys“, „kariuomenė“ buvo naudojami terminai „kovotojas“, „organizacija“. Be to, pirmajame statuto skyriuje yra terminas „tikslai“, šeštajame skyriuje vietoje pavadinimo „Kariuomenės dalių vidaus sutvarkymas“¹⁹⁹ yra pavadinimas „Organizacijos vidaus tvarka“²⁰⁰. Paskutiniojo skyriaus pavadinimas atitikmenų neturi. Visų kitų straipsnių pavadinimuose skirtumų iš esmės nėra. Tokiu būdu pirmieji penki „Tauro“ apygardos statuto skyrių pavadinimai, išskyrus pirmąjį, iš esmės atitinka kariuomenės statuto pirmosios skilties skyrių pavadinimus. Šeštasis skyrius pagal prasmę atitinka antrosios skilties pavadinimą. Septintasis ir aštuntasis skyriai – trečiosios ir ketvirtosios skilčių pavadinimus.

Iš visų 115 straipsnių 24 atitikmenų neturi, 11 straipsnių atitikmenų turi „Tauro“ apygardos Veikimo statute ir 80 straipsnių atitikmenų turi Kariuomenės vidaus tarnybos statute. Neturintys atitikmenų straipsniai naudoti skyreliuose kartu su straipsniais, turinčiais atitikmenis kariuomenės vidaus tarnybos statute. Jie papildo šiuos straipsnius. Daugiausia jų yra skyriuose „Organizacijos vidaus tvarka“, „Viršininkų pareigos“. Keturi iš jų yra skyriuose „Kovotojų mandagumas“.

Straipsniai, turintys atitikmenis Tauro apygardos Veikimo statute, yra skyriuose „Bendrosios kovotojų pareigos ir tikslai“, „Organizacijos vidaus tvarka“²⁰¹.

Straipsnių, turinčių atitikmenis Kariuomenės vidaus tarnybos statute, nėra tik skyriuose „Organizacijos vidaus tvarka“ ir „Bendrieji nuostatai“. Mažiausiai jų yra pirmame skyriuje „Bendros kovotojų pareigos ir tikslai“, kituose jie sudaro pagrindą. Skyriuose „Viršininkai ir valdiniai“, „Kovotojų santykiai“, „Dalinių pasisveikinimas“, „Kovotojų pareigos“ visi straipsniai turi atitikmenis Kariuomenės vidaus tarnybos statuto atitinkamuose straipsniuose. Skyriuose „Viršininkų pareigos“ iš 27 straipsnių atitikmenis turi 21. Skyriuje „Kovotojų mandagumas“ iš 27 skyrių atitikmenis turi 23 skyriai.

¹⁹⁷ Ten pat. P. 40–44.

¹⁹⁸ Vidaus tarnybos statusas. K. 1924. P. 189–192.

¹⁹⁹ Ten pat. P. 17.

²⁰⁰ M. Luobikis. LLK Tauro apygardos vidaus tarnybos statusas. LKA. T. 25. P. 33.

²⁰¹ Ten pat. P. 25–27, 33–35.

Lyginant su kariuomenės straipsniais, daugelio sakinių konstrukcija pakeista, apibrėžimai susiaurinti. Kai kurie straipsniai atitinka kariuomenės straipsnių dalis, tačiau tai nekeičia jų esmės. Pagal straipsnio turinį galima nesunkiai atpažinti jo analogą.

Taigi, kuriant statutą, buvo panaudoti ne tik skyrių pavadinimai, bet ir iš-tisi skyriai. Keturi skyriai sukurti pagal kariuomenės nuostatas, kiti trys skyriai daugiau ar mažiau atitinka vienas kitą pagal prasmę. Vienas iš jų skiriasi iš dalies, o kitas atitikmenų neturi. Taigi statute buvo pritaikyta kariuomenės statuto pirmųjų keturių dalių medžiaga. Tauro apygardos vidaus tvarka nebuvo pakeista kariuomenės pavyzdžiu, o atrinktos organizacijai tinkančios karinės bendro pobūdžio nuostatos. Taip buvo nustatyta vidaus tarnybos eiga apygardoje. Tai vienintelis dokumentas, numatantis vidaus tarnybos eigą partizanų apygardoje. Kartu liko galioti ir „Veikimo Statutas“. Taigi vadovybės organizacija ir pavaldumo principai liko tie patys, kaip ir iki tol.

Vieningos partizanų vadovybės statutai

Pasinaudojant partizanų vadovybės siekius įkurti visam kraštui bendrą karinę ir politinę vadovybę MGB per agentą J. Markulį–Erelį iniciavo vyriausios krašto partizanų vadovybės sukūrimą. Lietuvoje turėjo būti įkurtas Vyriausiasis Lietuvos atstatymo komitetas (VLAK), kuris turėjo vadovauti Lietuvos valstybingumo atstatymui, VLIK paliekant užsienio delegatūros įgaliojimus. Kol nebuvo sukurtas šis komitetas, jo funkcijas turėjo atlikti J. Markulio sukurtas Bendrojo demokratinio pasipriešinimo sąjūdžio (toliau BDPS) komitetas²⁰².

1946 m. buvo įkurtas Vyriausiasis ginkluotųjų pajėgų štabas (toliau VGPS). Pirmuoju viršininku tapo J. Vitkus–Kazimieraitis²⁰³. Atskleidus J. Markulio bendradarbiavimą su MGB, BDPS buvo reorganizuotas, ne kartą keistas pavadinimas, sudėtis. Numatyta, kad ginkluotąsias pajėgas turi sudaryti šešios apygardos, vadovaujamos BDPS štabų, vykdančių VGPS ir BDPS nurodymus. Iš partizanų vadų turėjo būti suformuota karo taryba, kuri, reikalui esant, būtų galėjus pakeisti VGPS ar BDPS. Buvo parengtas statutas, numatantis BDPS štabų sudėtį ir pareigūnų užduotis.

Bendrojo demokratinio pasipriešinimo sąjūdžio Ginkluotųjų pajėgų štabo statutas apytiksliai galėjo būti parengtas 1947–1948 m. Šiuo laikotar-

²⁰² N. Gaškaitė, D. Kuodytė, A. Kašėta, B. Ulevičius. Lietuvo partizanai 1944–1953 m. K. 1996. P. 131–132.

²⁰³ Ten pat. P. 132.

piu BDPS ir VGPS priklausė Tauro apygardos vadui A. Baltūsiui–Žvejui²⁰⁴. Todėl statutą galėjo parengti šios apygardos štabo pareigūnai. BDPS Ginkluotųjų pajėgų statutą sudaro devyni skyriai, iš viso 42 straipsniai. Jame yra bendrieji nuostatai, rajono sudėtis, pavaldumas, štabo sudėtis ir uždaviniai, štabo viršininko ir skyrių viršininkų pareigos bei pavaldumas, o taip pat kitos nuostatos²⁰⁵. Rajonų paskirtis turėjo būti pagerinti partizanų dalinių ir organizacinių skyrių vadovavimą. Rajonas turėjo apimti kelių valsčių teritoriją. Jo viršininkas buvo tiesiogiai pavaldus rinktinės vadui²⁰⁶.

Rajono štabą turėjo sudaryti viršininkas ir organizacinis, žvalgybos, informacinis, ūkio ir operacinis–mobilizacinis. Štabas privalėjo vykdyti techninį darbą pagal suformuluotas užduotis²⁰⁷. Prie rajono galėjo būti sudaromas vadovavimo skyrius arba grandis, kurios vadas skirtame plote galėjo veikti srities vado teisėmis²⁰⁸. Nebuvo nurodyta, kokie daliniai turėjo sudaryti rajoną. Taigi rajonas buvo tarpininkas tarp rinktinės vadovybės ir partizanų bei organizacinio sektoriaus dalinių. Dėl BDPS ir VGPS narių areštų projektas liko neįgyvendintas²⁰⁹.

Lietuvos laisvės kovos sąjūdžio (LLKS) statutai

1949 metų vasario 2–22 dienomis vyko Lietuvos partizanų vadų suvažiavimas. Priimtas naujas organizacijos pavadinimas Lietuvos laisvės kovos sąjūdis, svarstyta nemažai kitų klausimų²¹⁰. Pirmasis buvo priimtas LLKS statutas²¹¹. Jis buvo parengtas Kęstučio apygardoje²¹². Statute suformuluoti Sąjūdžio tikslai, uždaviniai, sudėtis, vidaus santvarka ir organizacijos valdymas²¹³.

Organizacijos pobūdis – „Karinė visuomeninė savanorių organizacija“. Jos tikslas yra atstatyti nepriklausomą demokratinę Lietuvos Respubliką. Vienas pagrindinių uždavinių – lemiamu momentu „paimti krašto karinę ir civilinę“ valdžią, iki tos dienos organizuoti ir saugoti LLKS narius, civilius gyventojus, taip pat rinkti materialines vertybes, per spaudą informuoti vi-

²⁰⁴ Ten pat. P. 134.

²⁰⁵ Ten pat. P. 134.

²⁰⁶ D. Kuodytė, A. Kašėta. Laisvės kovos 1944–1953 metais. K. 1996. P. 275.

²⁰⁷ Ten pat. P. 275–281.

²⁰⁸ Ten pat. P. 280.

²⁰⁹ Ten pat. BDPS Prezidiumo ir BDPS Karo Tarybos 1949 m. vasario mėn. 10 d. junginio protokolas. P. 296–297.

²¹⁰ N. Gaškaitė, D. Kuodytė, A. Kašėta, B. Ulevičius. Lietuvos partizanai 1944–1953 m. K. 1996. P. 141.

²¹¹ E. Jakimavičius. LLKS Teisiniai norminiai dokumentai. V. 1995. P. 28–65.

²¹² D. Kuodytė, A. Kašėta. Laisvės kovos 1944–1953. K. 1996. P. 322.

²¹³ Ten pat. P. 322–343.

suomenę apie vidaus ir užsienio padėtį, kelti tautinį sąmoningumą, stebėti nusikaltėlius, vykdyti kitus uždavinius.

LLKS organizaciją turėjo sudaryti sritys, toliau apygardos, rinktinės, tėvonijos ir taktiniai partizanų daliniai. Tėvonijos vadas turėjo vadovauti partizanams ir slapukams. Tėvonijoje privalėjo būti vadas, štabas ir visuomeninė dalis. Teritoriškai tėvonijos turėjo apimti, kaip ir rajonas, 2–4 valsčių teritorijas²¹⁴.

Rikiuotės dalinius turėjo sudaryti kuopos, toliau būriai, skyriai ir grandys. Kuopos kovotojų skaičius galėjo svyruoti nuo 40 iki 150, būrio nuo 12 iki 39, skyriuje nuo 6 iki 11, o grandies – nuo 2 iki 4. Kuopos ir būrio sudėtyje turėjo būti ūkvedys ir visuomenininkas. Būriai turėjo veikti atskirai nuo kuopos, o skyriai ir grandys turėjo veikti būrio sudėtyje²¹⁵. Atskirais atvejais, kai kurio nors dalinio dėl vadovavimo nepatogumų negalima įjungti į aukštesnio dalinio sudėtį, jis laikomas atskiru daliniu, betarpiškai pavaldžiu dviem ar daugiau laipsnių didesniems už save daliniams²¹⁶.

Organizacinis sektorius buvo reorganizuotas į slapukų grandis, kurios galėjo būti būrio ar bet kurio kito aukštesniojo dalinio priklausomybė, kaip atskiras dalinys²¹⁷.

Visus LLKS dalinius, jau nuo srities iki partizanų grandies, tiesioginis viršininkas galėjo sukurti ar išformuoti²¹⁸.

Buvo įkurta daugiau vadovaujančių dalinių. Kadangi partizanų gretos buvo gerokai praretėjusios, rinktinės štabui buvo sunku palaikyti ryšį su išlikusiais daliniais, kontroliuoti jų veiklą. Todėl jų rajonai buvo padalinti į tėvonijas, kurių funkcija buvo perduoti vadovybės nurodymus.

Toliau Kariuomenės vidaus tarnybos statuto pavyzdžiu buvo numatytos bendrosios viršininkų pareigos, pateiktos nuostatos, numatančios pavaldumo, vyresnybės principus²¹⁹. Kaip LLK Tauro apygardos Vidaus tarnybos statute buvo pateikta tiesioginių viršininkų lentelė²²⁰.

LLKS vyriausiąją vadovybę sudarė Sąjūdžio taryba, kuri turėjo nustatyti veikimo gaires, tvirtinti statutus, programas. Joje buvo renkamas sąjūdžio tarybos prezidiumas, kuris vykdė tarybos nutarimus, sprendė techninius klausimus, teikė projektus. Prezidiumą sudarė septyni pareigūnai Nustatytos šių

²¹⁴ Tėn pat. P. 324.

²¹⁵ Tėn pat. P. 324–325.

²¹⁶ Tėn pat. P. 325.

²¹⁷ Tėn pat. P. 325.

²¹⁸ Tėn pat. P. 326.

²¹⁹ D. Kuodytė, A. Kašėta. Laisvės kovos 1944–1953 metais. K. 1996. P. 326.

²²⁰ M. Luobikis. LLK Tauro apygardos vidaus tarnybos statusas. LKA. T. 25. P. 44–46.

pareigūnų užduotys²²¹. Taip pat buvo nustatytos organizacinių vienetų vadų pareigos. Kiekvienas organizacinio vieneto vadas buvo atsakingas už žemesnių vienetų veiklą ir privalėjo palaikyti ryšį su savo tiesiogine vadovybe²²².

Kuriant šį statutą galėjo būti panaudotas Kariuomenės vidaus tarnybos statutas, Tauro apygardos Vidaus tarnybos statutas ir BDPS štabo statutas.

Šiuo statutu buvo suvienodinta dalinių sudėtis ir valdymas. Vadovavimo aparatas pasižymėjo vadovybės dalinių gausa. Jaučiamas rikiuotės dalinių reikšmės mažėjimas. Išimtinėmis sąlygomis net toleruojamas jų nebuvimas. Vis didesnė reikšmė suteikiama ideologinei kovai.

LLKS baudžiamasis statutas buvo priimtas partizanų vadų suvažiavimo metu, 1949 metų spalio mėnesio 11 dieną²²³. Jį sudaro 3 dalys, 12 straipsnių. Jame nėra pateikta teismo sudėties ir jo sudarymo principų²²⁴.

Statutas galėjo būti taikomas Lietuvos ir kitų valstybių piliečiams, kurie „veikė prieš Lietuviių tautos interesus, darė žalą tautos dvasinėms ar materialinėms gėrybėms“. Jie galėjo būti įspėjami arba baudžiami mirties bausme²²⁵.

Statutas turėjo būti taikomas už šiuos nusikaltimus:

1) Šnipinėjimas priešo naudai arba sąmoningas kenkimas LLKS organizacijai;

2) Plėšikavimas su ginklu ar be ginklo, gaujoje ar pavieniui;

3) Okupacinės valdžios pareigūnų ypatingai žiauriai vykdomos okupacinės valdžios priemonės;

4) Įskundimas, kai dėl jo buvo ištremti arba įkalinti daugiau kaip du žmonės;

5) Sąmoningas priešiškos propagandos skleidimas, pasinaudojus tarnybine padėtimi.²²⁶

Už šiuos nusikaltimus turėjo būti taikoma mirties bausmė, išskyrus plėšikavimą, kai nusikaltimas padarytas nesąmoningai ir galima tikėtis, jog nusikaltimai daugiau nesikartos. Asmuo galėjo būti vieną kartą įspėtas. Be įspėjimo privalėjo būti įvykdyta bausmė. Taip pat visais atvejais, išskyrus plėšikavimą, turėjo būti konfiskuota dalis nusikaltusiojo turto, jeigu nusikaltėlis turto turėjo²²⁷. Jeigu asmuo, įvykdęs nusikaltimą prieš metus laiko ir daugiau jų nevykdo, jam šis statutas netaikomas. Buvo numatyta jį patraukti atsakomybėn po nepriklausomybės atkovojojimo²²⁸.

²²¹ Ten pat. P. 330–335.

²²² Ten pat. P. 335–343.

²²³ Ten pat. P. 357.

²²⁴ Ten pat. P. 357–358.

²²⁵ Ten pat. P. 357.

²²⁶ Ten pat. P. 357–358.

²²⁷ Ten pat. P. 358.

²²⁸ Ten pat. P. 358.

LLKS Baudžiamieji nuostatai. LLKS Baudžiamieji nuostatai yra vienas plačiausių šiuo metu žinomų tokio pobūdžio dokumentų, sukurtų per partizaninį karą. Juos sudaro 4 dalys su 70 straipsnių. Dokumento autoriai ir parengimo data yra nežinomi.

Statute nenurodyta teismo sudėtis. Jame nurodytas nusikaltimų sąrašas ir bausmės. Nusikaltimai suskirstyti į 3 grupes:

- 1) bendradarbiavimas su priešu teikiant jam žinias;
- 2) nusizengimai drausmei ir nustatytai tvarkai;
- 3) kriminaliniai nusikaltimai.

Ne Sąjūdžio nariai galėjo būti baudžiami už kolaboravimą, šnipinėjimą, gyventojų įskundimą okupaciniai valdžiai, sovietinę propagandą, klaidingų žinių teikimą partizanams, patikėtos paslapties išdavimą priešui, plėšikavimą ir pasikėsinimą prieš partizanus, būnant ar nebūnant tarnyboje²²⁹.

Sąjūdžio nariai galėjo būti baudžiami viešu papeikimu, perkėlimu į kitą dalinį, pažeminimu pareigose, laispsnio bei garbės vardo atėmimu, pašalinimu iš organizacijos ir mirties bausme. Civiliai galėjo būti baudžiami turto konfiskavimu, įspėjimu ir mirties bausme²³⁰.

Įsigaliojus šiems nuostatom, anksčiau paskelbti Sąjūdžio teismų baudžiamieji nuostatai nustoja galios²³¹. Greičiausiai turimas omenyje LLKS Baudžiamasis statutai, kuris buvo priimtas 1949 metų spalio mėnesio 11 dieną. Jis turėjo pakeisti iki tol organizaciniuose vienetuose sukurtus teisinius nuostatus. Turiniu LLKS Baudžiamasis statutai atitiko Baudžiamųjų nuostatų dalį, skirtą ne Sąjūdžio nariams²³². Taigi Baudžiamieji nuostatai yra labiau baigti ir tikslesni, todėl jie galėjo būti sukurti vėliau ir pakeitė Baudžiamąjį statutą.

Kadangi nieko nebuvo pasakyta apie teismus, greičiausiai jų funkcijas turėjo atlikti dalinio, kurio teritorijoje buvo įvykdytas nusikaltimas, vadovybė. Nustačius nusikaltimą, remiantis Baudžiamaisiais nuostatais, turėjo būti priimtas sprendimas.

Lietuvos laisvės kovų sąjūdžio skatinimai. Tiksliai parengimo data nežinoma. Šiame dokumente numatyta apdovanojimų, padėkų, garbės vardų ir laispsnių suteikimo tvarka.

Už nuopelnus LLKS nariams galėjo būti skiriamos padėkos arba Laisvės kovų kryžiaus skatinimai „atžymos“. Taip pat galėjo būti suteikti Laisvės kovų karžygio garbės vardai, sužeidimų ženklai²³³. Žemiausias LLKS

²²⁹ E. Jakimavičius. LLKS Teisiniai norminiai dokumentai. LLKS Teisiniai norminiai dokumentai. V. 1997. P. 101–109.

²³⁰ Ten pat. P. 100.

²³¹ Ten pat. P. 109.

²³² D. Kuodytė, A. Kašėta. Laisvės kovos 1944–1953 metais. K. 1996. P. 357–358.

²³³ Ten pat. P. 359–367.

apdovanojimas buvo padėka. Jos pareiškiamos, kai nuopelnai yra per maži suteikti aukštesnį apdovanojimą. Padėkos galėjo būti žodinės, raštiškos ir pareikštos įsakymo tvarka.

Jas pareikšti galėjo viršininkai savo nuožiūra tiesioginiams pavaldiniams²³⁴. Padėkos žodžiu ir raštu buvo lygiavertės. Kai nuopelnai didesni, padėka būdavo pareikšta įsakymu²³⁵.

Aukštesnis skatinimas turėjo būti Laisvės kovų kryžiaus „Pasižymėjimo lapas“. Pirmosios rūšies „lapus“ turėjo suteikti už drąsą, o antrosios už organizacinius nuopelnus. Trečiosios rūšies „lapus“ turėjo suteikti už ankščiau minėtus nuopelnus drauge. Jais apdovanoti įsakymo tvarka galėjo aukštesnių organizacinių vienetų vadai. Apdovanotieji kurios nors rūšies „Pasižymėjimo lapu“ turėjo nešioti atitinkamą beretę²³⁶.

Aukštesnis už „Pasižymėjimo lapą“ buvo Sąjūdžio pasižymėjimo ženklas, Laisvės kovų kryžius. Jis buvo trijų rūšių ir trijų laipsnių. Pirmosios rūšies kryžius su kardais buvo teikiamas už drąsą, narsumą, pasiaukojimą ir nuopelnus kautynėse. Antrosios rūšies kryžius su ąžuolo lapais buvo teikiamas už organizacinius nuopelnus, tokius kaip drausmingumas, geras pareigų vykdymas, konkrečius organizacinius darbus. Juos galėjo skirti už išstarnautą laiką arba suorganizuotus partizanų dalinius. Trečiosios rūšies kryžius su kardais ir ąžuolo lapais turėjo būti suteikiamas tiems, kurie nusipelnę kryžiaus su kardais ir to paties laipsnio kryžiaus su ąžuolo lapais²³⁷.

Laisvės kovų kryžiai turėjo būti trijų laipsnių. Trečiojo laipsnio kryžius turėjo būti suteikiamas tik turinčiam atitinkamą Laisvės kovos kryžiaus „Pasižymėjimo lapą“. Antros rūšies kryžius galėjo būti suteiktas tik turinčiam tos pačios rūšies trečio laipsnio kryžių. Aukštesnis apdovanojimas galėjo būti suteikiamas tik turintiems tos pačios rūšies žemesnį apdovanojimą. Jeigu ankščiau nebuvo galimybės suteikti žemesnio laipsnio apdovanojimą, tada, suteikiant aukštesnio laipsnio apdovanojimą, laikoma, kad suteikti ir visi žemesniojo laipsnio apdovanojimai²³⁸.

Visų rūšių ir laipsnių Laisvės kovų kryžius galėjo suteikti LLKS Prezidiumo pirmininkas, LLKS Prezidiumas ir LLKS Taryba. Visų rūšių II ir III laipsnio kryžiais galėjo apdovanoti Sričių vadai. Apygardos vadai galėjo apdovanoti visų rūšių III laipsnio Laisvės kovų kryžiais²³⁹.

²³⁴ Ten pat. P. 359.

²³⁵ Ten pat. P. 366.

²³⁶ Ten pat. P. 359–360.

²³⁷ Ten pat. P. 360–361.

²³⁸ Ten pat. P. 361.

²³⁹ Ten pat. P. 361.

Aukščiausiu apdovanojimu buvo laikomas Laisvės kovos karžygio garbės vardas. Jis buvo suteikiamas tam, kas kelis kartus viršijo sąlygas, numatytas, kokios nors rūšies I laipsnio kryžiui įgyti, tas skatinamas Laisvės kovos karžygio garbės vardu. Laisvės kovų karžygio garbės vardą galėjo suteikti LLKS Tarybos prezidiumas ir LLKS Taryba specialiais aktais. Jis galėjo būti suteiktas tik turinčiam I laipsnio kurios nors rūšies kryžių. Jeigu anksčiau nebuvo galimybės suteikti I laipsnio kryžiaus apdovanojimo, jis suteikiamas kartu su Laisvės kovų karžygio vardu²⁴⁰.

Kandidatus apdovanojimui turėjo pristatyti jų vadai, nurodydami nuopelnus. Aukštesnioji vadovybė gali pristatyti atžymėti žemesniosios vadovybė nepristatytus asmenis, taip pat gali nesutikti su žemesnės vadovybės siūlomais laipsniais arba atžymėti nepristatytus asmenis²⁴¹.

Antroje dalyje buvo pateikti „specialūs“ partizanų skatinimai. Vienas iš tokių ženklų buvo sužeidimo ženklas. Juo buvo apdovanojami kautynėse ar vykdant užduotis sužeisti LLKS nariai ir kiti asmenys. Juos turėjo suteikti Tėvonijų ir aukštesniųjų organizacinių vienetų vadai įsakymu organizaciniams vienetams. Kandidatus sužeidimo ženklu gauti turėjo pristatyti betarpiškai į tėvonijos sudėtį įeinančių dalinių vadai. Apdovanojami šiuo ženklu privalėjo nešioti nustatytoje vietoje nustatyto pavyzdžio juostelę²⁴².

Dokumente buvo nustatyti ne tik apdovanojimai, bet ir partizanų laipsniai bei juos atitinkančios pareigos. Partizanų kariniai laipsniai niekuo nesiskyrė nuo analogiškų kariuomenės laipsnių. Buvo panašus ir jų eiliškumas. Organizacijoje buvo 12 karinių partizanų laipsnių. Šie laipsniai suteikiami partizanams, parodžiusiems gabumų vadovauti ar eiti kitas pareigas. Laipsniu galėjo būti keliami asmenys, turintieji atitinkamą stažą. Taip pat užiman-tys laipsniui atitinkamas pareigas ir egzaminų komisijos įvertinti patenkini-mai, pripažinti tinkamais užimamai vietai arba tinkamais užimti aukštesnę vietą. Partizaninio stažo reikalavimai buvo tokie:

- 1) Partizanų eiliniams 3 mėnesiai;
- 2) Partizanų grandiniui 6 mėnesiai;
- 3) Partizanų jaunesniesiems puskarininkiams ir puskarininkiams – 9 mėnesiai;
- 4) Partizanų viršilai metai laiko,
- 5) Partizanų jaunesniesiems karininkams (jaun. ltn., ltn., kpt.) pusantrų metų;
- 6) Partizanų vyresniesiems karininkams (mjr., plk. ltn., plk.) dvejus metus;

²⁴⁰ Ten pat. P. 362.

²⁴¹ Ten pat. P. 363.

²⁴² Ten pat. P. 363.

7) Partizanų generolui 2 metai²⁴³.

Turintiems Lietuvos kariuomenės laipsnį gali būti suteiktas atitinkamas partizanų laipsnis, nepatenkinus ankstesnių reikalavimų²⁴⁴.

Egzaminų komisiją eilinio laipsniui gauti turėjo sudaryti Tėvonijos vadas, jaunesniojo puskarininkio – rinktinės vadas, puskarininkio – apygardos vadas, į partizanų viršilas – srities vadas. Keliant į karininko laipsnius komisijas sudaro LLKS Tarybos prezidiumo pirmininkas²⁴⁵.

Kandidatai laipsniui gauti turėjo būti egzaminuojami žodžiu pagal nustatytas programas. Kandidatas karininko laipsniui gauti privalėjo išspręsti vieną karinę ir vieną visuomeninę temą. Komisijos teikimu laipsniu kėlė komisiją sudaręs viršininkas²⁴⁶.

Zemesniais laipsniais, nei pagal užimamas pareigas ir turimą stažą priklauso, galima kelti be egzaminų LLKS Tarybos prezidiumo pirmininko numatyta tvarka. LLKS Prezidiumas bei LLKS Taryba gali kelti laipsniu ir asmenis, neatitinkančius minėtų sąlygų²⁴⁷.

Turintieji laipsnius turėjo nešioti analogiškus Lietuvos kariuomenei antpečius, skersai antpetį, o žemiau laipsnio turėjo būti žalia juostelė. Saugumo sumetimais antpečiai nuimami²⁴⁸.

Tokiu būdu organizacija turėjo ruoštis sau vadus atrankos principu. Taip galėjo būti atkurtos vadovybės grandys.

Karinių laipsnių ir skatinimų atėmimas buvo viena iš bausmių, numatytų LLKS drausmės nuostatuose. Ši bausmė taip pat galėjo būti siejama su daugybe kitų bausmių. Visais atvejais ji buvo siejama su mirties bausme²⁴⁹.

LLKS Instrukcija „Ką turi žinoti kiekvienas partizanas“. Jos sutoriai ir tikslai sudarymo data nežinomi. Dokumentas suskirstytas į 10 dalių. Jose yra 225 straipsniai ir du priedai su partizanų skyriaus ir būrio rikiuotės schemomis²⁵⁰. Pateikti partizaninės taktikos pagrindai. Nieko nekalbama apie organizacinius dalinius. Dokumentas skirtas tik partizanų skyriams, būriams ir kuopoms²⁵¹.

Asmeninę partizanų ginkluotę turėjo sudaryti paprastieji ir automatiniai šautuvai bei automatinai ir paprasti pistoletai. Skyriaus ginkluotėje turėjo

²⁴³ Ten pat. P. 367–368.

²⁴⁴ Ten pat. P. 369.

²⁴⁵ Ten pat. P. 369.

²⁴⁶ Ten pat. P. 369.

²⁴⁷ Ten pat. P. 369.

²⁴⁸ Ten pat. P. 369.

²⁴⁹ E. Jakimavičius. LLKS Teisiniai norminiai dokumentai. V. 1995. P. 28–65.

²⁵⁰ Ten pat. P. 64–65.

²⁵¹ Ten pat. P. 64–65.

būti sunkieji ir lengvieji kulkosvaidžiai bei minosvaidžiai. Minosvaidžių ir sunkiųjų kulkosvaidžių įtraukimas į partizanų ginkluotę primena Dzūkų grupėje 1945 metais parengto dokumento „Partizanų dalinių rikiuotė ir vadovavimas“ nuostatas. Buvo pateikta kovinė ginklų ir sprogmenų charakteristika bei jų paskirtis²⁵².

Dokumente buvo pateikti keturi skyriaus manevrinės rikiuotės brėžiniai, panašūs į brėžinius pateiktus Pėstininkų rikiuotės statuto pirmoje dalyje. Skirtumas tas, kad kariuomenės skyriaus rikiuotėje pavaizduota keturiolika karių, o partizanų rikiuotėje – 7–8 kovotojai. Žymėjimai brėžiniuose atitinka. Taip pat atitinka rikiuočių pavadinimai ir žymėjimo būdai būrių manevrinių rikiuočių brėžiniuose, tačiau patys brėžiniai skiriasi²⁵³.

Partizanų sutartiniai ženklai visiškai atitiko 10 pirmųjų rikiuotės statuto sutartinių ženklų. Nebuvo panaudoti likę keturi ženklai, kurių vienas reikalauja pakartoti duotą, nes buvo nesuprastas, kiti buvo skirti I, II ir III būriams šaukti²⁵⁴.

Partizanų rikiuotės dalinių veikimo pagrindą turėjo sudaryti greitas netikėtas puolimas ir staigus atsitraukimas. Jų veiksmai turėjo būti nukreipti ryšio, susisiekimo linijų gadinimui, rengti pasalas nedideliems priešo daliniams. Pereinamuoju momentu jie galėjo vykdyti tvarkos palaikymo ir gyventojų apsaugos funkcijas²⁵⁵.

Vyčių sąjungos laikinieji įstatai

Vyčių sąjunga buvo įkurta 1952 metų birželio mėnesį. Vienas pagrindinių jos įkūrėjų ir ideologų buvo LLKS Prezidiumo pirmininko pavaduotojas, Jūros srities vadas Antanas Bakšys–Klajūnas, Germantas. Sąjungos nariais daugiausiai turėjo būti legaliai gyvenantys žmonės²⁵⁶. Organizacijos skyrius turėjo formuoti tėvonijų vadai savo veikimo rajonuose. Raseinių ir Tytuvėnų rajonuose buvo pavykę užmegzti ryšius su moksleivių pagrindinėmis grupelėmis²⁵⁷. Buvo leidžiamas pagrindinis laikraštis „Vyčių kelias“. Organizacijos veikla nutrūko sunaikinus Jūros srities štabą, kuriame žuvo A. Bakšys²⁵⁸.

²⁵² Ten pat. P. 29–32.

²⁵³ Ten pat. P. 64–65.

²⁵⁴ Ten pat. P. 63.

²⁵⁵ Ten pat. P. 56–62.

²⁵⁶ D. Kuodytė. Vyčių sąjunga. LKA. T. 7. K. 1993. P. 84.

²⁵⁷ N. Gaškaitė–Žemaitienė. Lietuvos laisvės kovos sąjūdžio strategija. T. 1(5). K. 1999.

²⁵⁸ D. Kuodytė. Vyčių sąjunga. LKA. T. 7 K. 1993. P. 87.

Dokumentas buvo suskirstytas į 8 dalis. Iš viso 50 straipsnių. Sandara panaši į LLKS statuto. Jame yra analogiški skyriai kaip Bendrieji nuostatai, Santvarka, Valdymas ir kiti²⁵⁹. Vyčių sąjungos organizacija turėjo veikti slaptai iki visuotinio sukilimo. Pagrindinė veiklos forma turėjo būti spaudos leidyba ir agitacija. Jos vadovybę LLKS pavyzdžiu sudarė Vyčių sąjungos taryba, kuri sprendė bendro pobūdžio politinius taktinius klausimus, nustatė organizacijos veiklos gaires. Organizacija buvo valdoma vykdomojo organo per Centro valdybą ir jos pirmininką. Organizacijos padalinius turėjo sudaryti apygardos toliau rajonai, apylinkės ir skyriai²⁶⁰. Organizacijos nariais galėjo būti vyrai ir moterys, nepaisant išsilavinimo ir religinės priklausomybės. Narystė buvo grindžiama priesaika. Už priesaikos sulaužymą ir kitus nusizengimus nariai galėjo būti traukiami Brolių–Sesių teisman. Šio teismo nuostatos nežinomos²⁶¹.

Organizacija turėjo išsilaikyti nario mokesčio, aukų ir kitokiu būdu įgyto turto pagalba. Pajamos ir išlaidos buvo tvarkomos pagal ūkinius nuostatus ir vadovybės nurodymus²⁶².

Tokio pobūdžio organizacijos įkūrimą įtakoję objektyvios sąlygos. Pirmia, partizanų rikiuotės daliniuose skaičius buvo mažesnis. Dėl MGB veiksmų likusių kovotojų veiksmams buvo suvaržyti. Tokiomis sąlygomis tęsti ginkluotą kovą buvo netikslinga, tačiau reikėjo išsaugoti veiklias organizacines struktūras. Atlikus pakeitimus, LLKS valdymo ir organizacinių vienetų pagrindu turėjo būti sukurta slapta politinė, kultūrinė organizacija.

Išvados

Laisvės kovų pradžioje LLA iškėlė strateginę tikslą – atstatyti Lietuvos nepriklausomybę – visuotinio sukilimo būdu 1918–1919 metais. Partizanų organizacija turėjo priemonę šiam tikslui pasiekti. Siekiant, kad partizanų struktūros veiktų sėkmingai, stengtasi įvesti karinę drausmę.

Pradžioje drausmės nuobaudos, Brolių ir Karo lauko teismų nuostatai buvo pateikiami viename rinkinyje. Šiuo principu sudaryti LLA, Dzūkų grupės ir Tauro apygardos nuostatai. Vėliau Karo lauko teismų nuostatai pradėti leisti atskirai, padidėjo nusikaltimų sąrašas. Pirmieji teismų nuostatai buvo skirti partizanams. Vėliau jie imti taikyti organizacinių skyrių nariams ir civiliams.

²⁵⁹ D. Kuodytė, A. Kašėta. Laisvės kovos 1944–1953 metais. K. 1996. P. 372–379.

²⁶⁰ Ten pat. P. 377.

²⁶¹ Ten pat. P. 387.

²⁶² Ten pat. P. 378–379.

Netrukus po drausmės nuostatų pasirodė instrukcijos, taisyklės ir statutai, numatantys organizacijos struktūrą ir veikimo principus.

Lietuvos ginkluotojų pajėgų schemeje buvo nustatyta Lietuvos ginkluotųjų pajėgų sudėtis, suformuluoti uždaviniai iki sukilimo ir jam prasidėjus. Lietuvos teritorija turėjo būti suskirstyta į keturias karines apygardas, susidedančias iš karinių rajonų. Jų teritorijos ir pavadinimai išliko tokie pat, kaip ir LLA. Rajoną turėjo sudaryti partizanų rinktinė ir komendanto tarnyba. Rinktinę turėjo sudaryti partizanų batalionai, kuopos ir kiti daliniai Lietuvos kariuomenės pavyzdžiu Komendanto tarnyba turėjo būti skirstoma į apskričių, valsčių ir miestų komendantūras. Iki sukilimo turėjo būti saugomi gyventojai ir rengiami specialistai, o jam prasidėjus vykdoma mobilizacija ir formuojami kariniai daliniai.

LLA apygardos sudėtį iš dalies perėmė Dzūkijos ir Suvalkijos partizanai. Neliko komendanto tarnybos. Dzūkijos partizanų statutuose apygardą turėjo sudaryti partizanų rinktinės, susidedančios iš batalionų, kuopų, būrių ir grandžių. Aptartos skyrius, būrio ir kuopos sudėtys. Taip pat sutartiniai ženklai, žygio ir pastovio taisyklės. Tauro apygardos statutuose neliko bataliono. Minimos tik kuopos, būriai, skyriai, nustatyta vidaus tarnyba apygardoje.

LLA organizacijos modelis dėl veikiančiojo ir organizacinio skyrių partizanų apygardose naudotas su tam tikrais pakeitimais ir vėliau. Išimtį sudaro Dzūkijos ir Suvalkijos partizanų statutai. Juose be organizacinių skyrių minėti rėmėjai. Jungtinės Kęstučio apygardos parengtame Organizacinių skyrių statute minimi rajono, valsčių, apylinkių ir seniūnijų organizaciniai skyriai.

Siekiant pagerinti partizanų dalinių ir organizacinių skyrių vadovavimą, buvo parengtas Rajono štabo statusas. Jis turėjo būti tarpine vadovavimo grandimi tarp rinktinės vadovybės ir partizanų dalinių bei organizacinių skyrių.

Įkūrus Lietuvos laisvės kovos sąjūdį, buvo parengti atskiri statutai organizacijai, numatyta žymėjimų tvarka, laipsniai, pareigos, parengiama instrukcija mokyti partizanams. Buvo nustatyta LLKS prezidiumo sudėtis, bendrosios viršininkų pareigos, pavaldumo principai. Pateikta tiesioginių viršininkų lentelė.

LLKS turėjo sudaryti sritys, apygardos, rinktinės, tėvonijos ir taktiniai partizanų vienetai. Organizaciniai skyriai reorganizuoti į slapukų grandis. Rajonus pakeitė tėvonijos. Jų vadai turėjo vadovauti partizanams ir slapukams. Tėvonijos turėjo perduoti vadovybės nurodymus. Rikiuotės dalinius turėjo sudaryti kuopos, būriai, skyriai ir grandys.

Vyčių sąjungos laikinieji įstatai žymi bandymą pereiti nuo partizaninės kovos prie slaptos politinės. Vyčių sąjunga turėjo veikti slaptai iki visuotinio

sukilimo. Pagrindinė veiklos forma turėjo būti spaudos leidyba ir agitacija. Organizaciją turėjo sudaryti apygardos susidedančios iš apylinkių ir skyrių. Tokiu būdu prie LLKS organizacinių vienetų turėjo būti įkurta slapta politinė organizacija. Tikslai išliko tie patys, kaip ir LLKS.

Statutai paprastai pasirašyti slapyvardžiu ar organizacijos vardu, todėl jų tikrieji autoriai lieka nežinomi. Paprastai statutus rengė ir tvirtino vadai, todėl galima daryti prielaidą, kad juos parengė karininkai, kurie buvo organizacijos štabe dokumento parengimo metu.

Pasinaudojant Kariuomenės drausmės statutu, Karo (lauko) teismo nuostatais ir kitais šaltiniais buvo parengti pirmieji LLA drausmės nuostatai. Jie plito visoje Lietuvoje ir tapo pavyzdžiu kuriant vėlesnius partizanų nuostatus. Per laiką ir veikiant įvairioms aplinkybėms kito jų turinys ir struktūra. Ėmė daugėti straipsnių, neturinčių analogų minėtuose šaltiniuose. Jų atsiradimą galima sieti su įvairiais naujais reiškiniais, su kuriais partizanų vadovybei teko susidurti.

Laivės kovų pradžioje buvo suformuluotas vienas pagrindinių partizanų dalinių formavimo principas. Jis turėjo būti Lietuvos kariuomenės pavyzdžiu. Kai kuriose apygardose ilgą laiką galiojo Lietuvos kariuomenės statutai. Vėliau, pritaikant Rikiuotės, Vidaus tarnybos statuto ir kitų šaltinių nuostata, buvo parengta nemažai partizanų statutų, instrukcijų ir kitų dokumentų. Ne kartą keitėsi organizacijų struktūros. Vieni organizaciniai daliniai keisdavo kitus, tačiau Lietuvos statutų poveikis išliko per visą laisvės kovų laikotarpį.

Įteikta 2007 m. gegužės 10 d.

VANAGŲ DRAUSMĖS STATUTAI*

I V A D A S

1. Drausmė ir jos reikalingumas.

a/ Pagrindas kiekvienos karinės organizacijos yra aukšta ir sąmoninga drausmė, kurios ugdymas ir stiprinimas yra pareiga visų laipsnių karių.

b/ Karinius uždavinius vykdant į pagalbą ateina drausmė, kuri yra laimėjimas bei pasisekimo laidas.

i. Vanagų drausmė.

a/ Vanagų drausmė remiasi Tėvynės meilės, savanoriško jos gynimo, višiško pasitikėjimo vadais ir tarpusavio broliško sugyvenimo pagrindu.

b/ Vanagų tarpusavis sugyvenimas ir bendras susiklausymas laikomas vienu iš svarbiausių vanagų drausmės principų. Todėl vanagai tarpusavyje vadinasi **B r o l i a i s**.

II. Baudų rūšys.

1. Vadų baudos :

- a/ pastebėjimas,
2. b/ papeikimas,
 - c/ skyrimas be eilės į darbus ir tarnybą,
 - d/ neleidimas atostogų ir
3. e/ pažeminimas pareigose.

1. Rinktinės brolių teismas.

2. Prie kiekvienos rinktinės steigiamas brolių teismas.

a/ Sudėtis :

1. vyresnysis vadas,
2. jaunesnysis vadas,
3. vanagas,

* Tekstas pateikiamas kaip originale. Stiliaus ir gramatikos klaidos netaisytos.

b/ bausmės :

1. viešas papeikimas,
2. pašalinimas iš vanagų tarpo ir atidavimas Karo Lauko Teismui.

Pastaba : Rinktinė brolių teismo sprendimus tvirtina rinktinės vadas.

1. Karo Lauko teismas.

Prie LLA apygardos steigiamas Karo Lauko Teismas. Atskiru atveju Apygardos vado įsakymu Karo Lauko Teismas vienam kartui sudaromas prie rinktinės.

a/ Sudėtis:

1. Pirmininkas, Apygardos Vado Pavaduotojas,
2. du vyresni vadai,
3. vienas jaunesnis vadas,
4. vanagas.

b/ Sprendimai:

1. Išsteisinimas,
2. Mirties bausmė.

III.

Vadų teisės bausti.

1. Jaunesnieji vadai.

a/ skyrininkas:

1. pastebėjimas,
2. papeikimas ir
3. vieną kartą be eilės.

b/ būrininkas:

1. pastebėjimas,
2. papeikimas,
3. iki dviejų kartų be eilės.

c/ kuopininkas:

1. pastebėjimas,
 2. papeikimas ir
 3. iki trijų kartų be eilės.
3. Vyresni vadai.

a/ būrio vadas :

1. pastebėjimas,
 2. papeikimas ir
 3. iki keturių kartų be eilės.
- b/ kuopos vadas :
1. pastebėjimas,
 2. papeikimas,
 3. iki penkių kartų be eilės,
 4. sulaikymas atostogų ir
 5. jaun. vadų pažeminimas pareigose.
- c/ rinktinės vadas Kuop. Vado teisėmis :
1. visos baudos kaip Kuopos Vado,
 2. atdavimas brolių teismui ir
 3. atdavimas Karo Lauko Teismui.
- e/ rinktinės vadas Bataliono Vado Teisėmis :
1. pastebėjimas,
 2. papeikimas,
 3. iki septynių kartų be eilės,
 4. neleidimas atostogų,
 5. pažeminimas pareigose iki Br. V. imamai,
 6. atdavimas brolių teismui ir atdavimas Karo Lauko Teismui.

IV

Nusižengimai.

1. Nusižengimai baudžiami vadų galia.
 - a/ bendras apsileidimas,
 - b/ nerangus ir netikslus įsakymų vykdymas,
 - c/ neprižiūrėjimas ginklų ir patikėto turto,
 - d/ murmėjimas.
2. Nusižengimai baudžiami brolių teismo.
 - a/ girtuoklevimas,
 - b/ nesugyvenimas ir nedraugiškumas kitų brolių atžvilgiu ir
 - c/ bailumas prieš akivaizdoje.
3. Nusižengimai baudžiami Karo Lauko Teismo.
 - a/ priešui paslapties išdavimas,
 - b/ įsakymų nevykdymas,
 - c/ užmigimas sargyboje bei tarnyboje,
 - d/ postų bei tarnybos vietos savavališkas palikimas,

- e/ savališkas iš dalinio pasišalinimas,
- f/ plėšikavimas ir smurto veiksmai prieš moteris,
- g/ viršininkų bei vadų įžeidimas žodžiu ir veiksmu, grąšinimas ginklu,
- i/ ginklo pražudymas,
- k/ pasidavimas nelaisvėn,
- l/ sąmoningas drumstimas dalinio nuotaikos ir kurstymas vanagų tikslu pakenkti dalinio moralei.

V.

Lygtinis baudimas.

Sąmoningos drausmės išugdymui ir aukštos moralės auklėjimui leidžiama lygtinis baudimas.

Lygtiniai gali būti baudžiama :

- a/ už mažesnius nusikaltimus,
- b/ už didesnius nusikaltimus, kai nežiūrima blogos valios.

Pastaba : Pasikartojus panašiam nusikaltimui, nusikaltėlis baudžiamas nelygtinai visu griežtumu, pritaikant ir buvusią lygtinę bausmę.

VI.

Pasižymėjimai.

Tikslas: Drausmės pakėlimui, pareigingumo skatinimui bei drąsos ir didvyriškumo išugdymui įvedama atžymėjimas – moralinis atlyginimas pasižymėjusiems.

1. Už ką atžymima?

- a/ už kruopštų pareigų ėjimą,
- b/ už pasižymėjimą kautynėse,
- c/ už specialių uždavinių įvykdymą ir
- d/ už kitus nuopelnus vanagų labui.

2. Kaip atžymima?

- a/ pagyrimas žodžiu ir įsakyme,
- b/ leidimas be eilės atostogų,
- c/ paaukštinimas pareigose ir
- d/ apdovanojimas pasižymėjimo ženklu.

Pastaba : Apdovanojimo taisyklės ir pasižymėjimo ženklo taisyklės bus išleistos vėliau atskirai.

3. Kas turi teisę atžymėti?

a/ jaun. vadai ir br. v. – pagyrimas žodžiu.

b/ kuopos vadas :

1. pagyrimas žodžiu,

2. leidimas atostogų be eilės,

3. paaukštinimas pareigose jaun. vadu,

4. pristatymas pasižymėjimo ženklui gauti.

c/ rinktinės vadas :

1. pagiriamas žodžiu ir pagal įsakymą,

2. leidimas atostogų be eilės,

3. paaukštinimas iki br. v. imamai,

4. apdovanojimas pasižymėjimo ženklu pagal taisykles.

1944. VII. 25.

/pas./ LLA Vanagų Vadas.

/pas./ štabo Viršininkas.

Nuorašas tikras : Mjr. Ivanauskas

BDPS, LLA žemaičių Apygardos Vadas²⁶³

Originalas mašinraštis.

²⁶³ Rezistencijos ir tremties muziejaus fondai.

Résumé

STATUTS DES PARTISANS

Mindaugas LUOBIKIS
Université Vytautas le Grand

L'article porte sur plus de 20 statuts, règlements, règles et instructions, élaborés par les partisans pendant les périodes différentes. L'article vise à déterminer les principes de leur élaboration et les sources qui ont servi à ce but. À cette fin, une analyse du contenu des statuts est effectuée. Ils sont comparés aux statuts, utilisés dans l'armée régulière de la République de Lituanie. De plus, une comparaison des statuts de différentes périodes est faite.

Les statuts sont analysés dans l'ordre chronologique, en commençant par les premiers statuts, élaborés par l'Armée lituanienne de la Libération (ALL), et les statuts, rédigés par les organisations qui était sous l'influence de l'ALL. Puis l'auteur passe à l'analyse des documents, élaborés dans certaines unités (le groupe de Dzūkai et le détachement de Dzūkai) ou dans certaines circonscriptions (Dainavos et Tauto). Après l'analyse des documents, élaborés par le commandement central des partisans de Lituanie, l'article est terminé par les conclusions et la présentation des statuts de discipline jusqu'ici inédits, appartenant à Vanagai (Vautours) de la ALL.

Dès le début de la lutte pour l'Indépendance, le commandement des partisans prêtait une grande attention à la discipline. La source principale, ayant servi pour l'élaboration des statuts, était les statuts de l'armée régulière et les règlements de la Cour martiale. Plus tard, on s'appuie de plus en plus sur la pratique acquise.

Les unités de partisans étaient formées à l'instar de l'armée lituanienne. Dans certaines circonscriptions, les statuts de l'armée lituanienne restaient longtemps en vigueur. Plus tard ils ont servi de modèle pour l'élaboration de plusieurs statuts des partisans. Malgré les changements multiples des formes organisationnelles, l'influence des statuts de l'armée lituanienne se faisait sentir pendant tout le temps des luttes pour la Libération.